PETRUS CAMPER,

OVER DE WYZE OM DE ONDERSCHEIDENE HARTSTOGTEN OP ONZE WEZENS TE VERBEELDEN;

OVER DE VERBAAZENDE OVEREENKOMST TUSSCHEN DE VIERVOETIGE DIEREN, DE VOGELEN, DE VISSCHEN EN DEN MENSCH;

EN

OVER HET GEDAANTE SCHOON.

MET XI. PLAATEN EN HET

PORTRAIT VAN DEN AUTEUR.

Te UTRECHT,

BY B. WILD EN J. ALTHEER,

MDCCXCII.

Supp. 60091/C

16. CAMPER, Pieter. Redenvoeringen, over de Wyze, om de onderscheidene Hartstogten op onze Wezens te verbeelden; over de verbaazende Overeenkomst tuschen de viervoetige Dieren, de Vogelen, de Visschen en den Mensch; en over het gedaante Schoon. Gehouden in de Token Academie te Amsterdam. Uitgegeeven door zynen zoon Adriaan Gilles Camper. La 4to, orig. limp boards. Utrecht, 1792. With fine engr. front.-portr., Rein.r Vinkeles delin. et sculp. 1778, and 11 engr. plates. $65.00

FIRST EDITION. Lectures on the methods of representing the different passions in the human face; on the astounding simularity between quadrupeds, birds, fish and men, and on the beauty of form, given at the Academy of Graphic and Plastic Arts in Amsterdam in 1774, 1778 and 1782. This edition was compiled by the author's son from incomplete fragments found, with a number of sketches, after Camper's death, and provided with explanatory outline drawings. Camper (1722-1789) was one of the greatest European scientists of his time. His anatomical work was of great value; he was also an artist by training who illustrated his own works, and well versed in other specialties.

CAMPER (Peter) Redenvoeringen van wylen Petrus Camper, over de Wyse, om d onderscheidene Hartstogten op onze Wezens te verbeelden; over de verbaazend Overeenkomst tuschen de viervoetige Diern, de Vogelen, de Visschen en den Mensch; en over het gedaante Schoon. Gehouden in de Teken Academie te Amsterdam. Uitgeeven door zynen Zoon, Adriaan Gilles Camper. Te Utrecht, by B. Wild en J. Altheer. 1792. *4to., fine portrait of the author facing the title, title, viii, 95, [ii] pages and 3 pages of errata at the end, 11 plates (5 of them folding), all uncut, original stiff gray printed wrappers, rebacked. A fine copy on thick paper.*

£385

First Edition, published posthumously by his son, of this work on physiognomy by Peter Camper (1722-1789), whom Garrison describes as the founder, with Blumenbach, of anthropology and craniology. In this book he describes his craniometrical methods, which are the foundation of all subsequent work in that field. Garrison & Morton 159 for some reason record only the first edition in German published later in the same year, but this is the true first edition. Camper was an accomplished artist and a rival to Albinus as an anatomical illustrator, as wel as being a noted physician. He discovered the fibrous structure of the eye's lens, proposed the "facial angle" as criterion of race, and was the first to open a clinic for the general public (at Groningen in 1764).

REDENVOERINGEN

VAN

PETRUS CAMPER,

PETRUS CAMPER.

Rein.s Vinkeles ad vivum delin. et sculp. 1778.

REDENVOERINGEN

VAN WYLEN

PETRUS CAMPER,

OVER DE WYZE, OM DE ONDERSCHEIDENE HARTS-TOGTEN OP ONZE WEZENS TE VERBEELDEN;

OVER DE VERBAAZENDE OVEREENKOMST TUSSCHEN DE VIERVOETIGE DIEREN, DE VOGELEN, DE VISSCHEN EN DEN MENSCH;

EN

OVER HET GEDAANTE SCHOON.

GEHOUDEN IN DE TEKEN ACADEMIE TE

AMSTERDAM.

UITGEGEEVEN DOOR ZYNEN ZOON

ADRIAAN GILLES CAMPER.

Te UTRECHT,

By B. WILD EN J. ALTHEER.

MDCCXCII.

LIBRARY
INSTITUTE

OPDRAGT

AAN

HAARE KONINGLYKE HOOGHEID

MEVROUWE

FREDERICA SOPHIA WILHELMINA,

PRINCESSE VAN ORANGE

EN

NASSAU,

ETC. ETC. ETC.

GEBOOREN

PRINCESSE VAN PRUISSEN.

DOOR-

DOORLUCHTICHSTE VORSTIN!

MEVROUW!

Het is een uitneemend voorrecht van UWE Koninglijke Hoogheids geboorte, uit eenen ſtam geſprooten te zijn, welkers onſterfelijke daaden bij de naakoomelingſchap nimmer evenaard zullen worden; en deeze gunſtige beſchikking der Voorzienigheid was alleen toereikend, den Eerbied en Achting van het weldenkend Menſchdom aan UWE Koninglijke Hoogheid te verzekeren. Doch de talrijke Deugden en Verdienſten, welke Hoogst Derzelver Ziel met zoo veel luister doen blinken; en de Verbindtenis met het Geſlacht der Helden, welke dit Gemeenebeſt, ten koste van hun goed

en

en bloed, hebben gelukkig gemaakt, zijn de onwankelbaare gronden, waarop recht-geaarde Nederlanders hunne harten voor altoos op UWE Koninglijke Hoogheid hebben gevestigd.

Ingevolge van zulk eene billijke Verplichting achte ik mij gelukkig, de blijken van mijnen verſchuldigden eerbied aan UWE Koninglijke Hoogheid te mogen aanbieden, door het opdragen van deze redenvoeringen welke wijlen mijn Vader tot volmaaking eener konst heeft ingericht, waarin UWE Koninglijke Hoogheid die groote vorderingen gemaakt heeft, welke naast de Meeſterſtukken der eerſte Schilders geroemd en bewonderd mogen worden.

Het ſtrekt de naagedachtenisſe van den Overledenen Schryver tot een onverwelkbaar ſieraad, dat deszelfs werken onder de beſcherming van UWE Koninglijke Hoogheid het licht mogen zien, en dit treffend bewijs van

Hoogst Derzelver goedkeuring is de zekerste waarborg van hunne altoos durende vermaardheid!

Ik hebbe de eer, en den diepsten eerbied te zijn.

DOORLUCHTICHSTE VORSTIN!

MEVROUW!

UWER Koninglijke Hoogheid.

Klein Lankum *den* 1. *November* 1791.

Zeer onderdaanigen en gehoorzaamen Dienaar,

ADRIAAN GILLES CAMPER.

VOOR-

VOORBERIGT

VAN DEN

UITGEEVER.

Thans verſchijnen de drie laatſte Redenvoeringen, welke Petrus Camper in de jaren 1774, 1778 en 1782 in de Teken Academie te Amſterdam gehouden heeft. Elk derzelver was beſtemd, om tot eene bijzondere verhandeling te worden uitgewerkt; doch bleeven in den ſtaat, zoo als zij in het openbaar zijn uitgeſproken, en worden dus, om haare kortheid, in eenen bundel uitgegeeven.

De *Eerſte* heeft de natuurkundige *beſchouwing der hartstogten en eene zekere manier, om dezelve aftebeelden, tot onderwerp.* De verdienſten van den Schrijver in de Tekenkonſt en Ontleedkunde hadden Hem boven anderen in ſtaat geſteld, de gebreken der Schilders in dit treffend aandeel hunner Konſt op te merken en door nieuwe denkbeelden te verbeteren. Hoe gelukkig evenwel Hij daar in geſlaagd zij, valt buiten ons beſtek hier aanteduiden; alleen durven wij ons beroepen op

de toejuichingen, welke deze Redenvoeringen hebben mogen ondervinden, en op het verlangen der Liefhebbers van de Schilderkonst, welke bijna eenpaarig naar derzelver uitgaaf hebben gewenscht. Zo ſtreelend een vooruitzigt heeft ons niet weinig aangemoedigd, hoe zeer Wij ongaarne bekennen moeten, niet in ſtaat te zijn, aan deze gunſtige verwagting te kunnen voldoen, vermits de Tekeningen, welke tot opheldering dezer Redenvoeringen noodzaakelijk zijn, zo onvoltooid door den Schrijver zijn naagelaten, dat Wij, ten minſten wat de afbeelding der hartstogten betreft, lang getwijffeld hebben aan de moogelijkheid, om dezelve uittegeeven. Het geene Wij daar van bezitten, bepaalt zich bij luchtige ſchetzen, die hoe zeer met vuur bezield, en wel het voornaame te kennen gevende, dat de Schrijver wilde aantoonen, nochthans, op die wijze in Plaat gebracht, niet konden voldoen. Wij hebben dus met behulp van eenen kundigen Plaatſnijder de nevensgaande afbeeldingen zo veel mogelijk naar de oorſpronkelijke ſchetzen uitgevoerd, en in dezen alleen veranderd, het geene onmiddelijk wierdt vereischt. Daar wy derhalven niet in ſtaat zijn, voor de echtheid derzelver volkoomen in te ſtaan, hoopen Wij nochthans op de toegevend-

vendheid onzer Leezeren, welken iets beters te kunnen aanbieden ons alleraangenaamst zoude zijn geweest.

De *Tweede* Redenvoering behelst eene toepasfing op Schilderkonst der *zonderlinge overeenkomst der viervoetige Dieren, Vogelen en Visschen met den Mensch; vervolgeus de opgaave eener nieuwe manier, om alle dieren langs eene gemakkeljike en zekere wijze te leeren afbeelden.* Hiertoe hebben wij de fchetzen van den Schrijver toe rijkende genoeg geoordeeld, om zonder eenige verandering te worden naagevolgd, wij hebben 'er flechts de 10de en laatfte, figuuren bij gedaan; welke dus aan *P. Camper* niet moeten worden toegereekend. Offchoon wij gaarne in allen meerder uitvoerigheid van omtrek, en eene aangenaamer houding gewenscht hadden te zien plaats hebben, was onze verkiezing, de echtheid boven alle fieraad te ftellen, en de geringfte verandering der trekken als naadeelig te befchouwen.

Het zelve konnen Wij, omtrent de Tekeningen tot de *laatfte* Redenvoering, *over het Gedaante Schoon*, aanmerken, waarvan de fchetzen, meest alle uit boeken ontleend, die in veeler handen zijn, konnen worden nagegaan; ook kwam het ons voor, dat dezelve minder

naauw-

naauwkeurigheid vereifchten, dan de voorgaande. De zelve zijn dus ook als fchetzen zonder verandering in Plaat gebragt.

Het zal misfchien aan Leezers niet ontbreeken, die bij het houden dezer Redenvoeringen tegenwoordig geweest zijnde over derzelver uitgaave minder voldaan zullen zijn: Zij kunnen zich te binnen brengen veele dingen aangehaald en op het tekenbord te hebben zien vertoond, waarvan hier geene melding is gedaan. De kanttekeningen op het handfchrift en de mondelinge berichten van toehoorders hebben ons ten vollen overtuigd, dat Wij veele zaaken misfen, die tot luister en klaarheid der betooging eenen aangenaamen indruk op de aanfchouwers moeten veroorzaakt hebben: Dan er was niets van behouden gebleven noch op de Tekenborden der Academie, noch in de papieren van den Overledenen. Gelukkig is de zakelijke inhoud dezer Redenvoeringen in zulk een ftijl en order bewaard tot ons gekomen, dat wij eenige hoop mogen voeden, met derzelver uitgaaf aan onze leezaren geen onaangenaam gefchenk te zullen aanbieden.

Gefchreeven op Klein Lankum *den*
11 *Auguftus* 1791.

A. G. CAMPER.

EDELE, GROOT ACHTBAARE, GELEERDE, EN KONSTRIJKE HEEREN.

AANZIENELIJKE TOEHOORDERS!

De Schilderkonst is van de aloude tijden af niet alleenlijk gehouden voor de bevalligfte, en allernuttigfte van alle konften, maar teffens zoo noodzaakelijk gefchat voor alle lieden zonder onderfcheid van rang, dat de Grieken, gelijk wij uit de uitmuntende proeven van *Ariftoteles* over de Gemeenebesten leeren, de Jeugd in dezelve lieten onderwijzen, op dat inzonderheid de Kinderen van de voornaamfte Burgers netter, en kundiger zouden konnen oordeelen over de werken der Konftenaaren!

De groote meefter van den onverwinnelijken *Alexander* voegt er bij, dat die betooverende konst ook daarom behoorde geleerd te worden aan de Jeugd, op dat zij haaren fmaak beter zou konnen beoefenen, en zelfs in het koopen van haare huisgeraaden niet misfen zoude; en op dat zij eene grondige kennis zoude hebben van het gene tot waare fchoonheid behoort.

Dit prijsfelijk voorbeeld wierdt wel eer in ons Vaderland zoo algemeen opgevolgd, dat de Jongelingen van de Eerfte, en uitgezogtfte Burgers al vroeg in alle de Steden opgeleid wierden tot die Edele

konst; dog thans moeten wij met recht het verval van de Schilderkonst betreuren, zelfs in die Steden van Holland, die wel eer de Zetel waren dier aangenaame konst!

Het is deeze Stad alleen, die fteets aanhoudt deeze bevallige Suster der Dichtkunde te koesteren, en met zoo veel roem aantekweeken; dat niet alleen de opwasfende Jeugd de allergunftigfte voordeelen belooft; maar reets Konstenaaren uitlevert, die door den Edelaartigen Yver om elkanderen voorbij te ftreeven aangefpoord, konst-tafereelen voortbrengen, die tot een fieraad van deeze groote Koopftad, en tot roem van ons Vaderland verftrekken.

Ik zal, om niet te verre uittewijden, voorbijgaan de uitmuntende Lesfen en fraaije redenvoeringen die door verfcheidene der Leden op deeze plaatze gegeeven zijn. Hunne zedigheid dult niet dat ik in hunne tegenwoordigheid die ftukken naa waarde verheffe, ik zal alleen van mijne ondervinding fpreeken, eene ondervinding, die mij allerfterkst overtuigd heeft van den Yver der Mecaenaten deezer Akademie, en van den lust der uitgelezendfte inwooners deezer luisterrijke Stad.

Hoe ftreelend was het niet voor mij, Edele en Aanzienlijke Heeren! als ik in den Jaare 1770 met zoo veel toejuiching aangemoedigd wierdt om de grondbeginzelen van eene konst, die altoos mijne wellust geweest is, en nog blijft, dieper te onderzoeken.

Uwe vriendelijke aanfpooringen wierden voor mij wel haast eene verplichtende wet, en vatbaar voor roem, die ik hoope dat men voor geene verwaandheid houden zal, brandde ik van yver om nog eens het geluk te hebben van in Uwe tegenwoordigheid te doen zien, hoe groot de invloed der Ontleedkunde zij in de Schilderkonst!

In

In den Jaare 1770 had ik het genoegen UL. te toonen met hoe veel zekerheid, en met hoe veel gemak, men de verſcheidene wezenstrekken in onderſcheidenen ouderdom, en natien, konde verbeelden! In deeze Lesſen heb ik voorgenoomen UL. te doen zien, met hoe veele zekerheid men *de onderſcheidene hartstogten op onze wezens kan verbeelden!* Dog, gelijk deeze konst diepzinniger is, zoo zijn ook de gronden moeijelijker. Zij vereiſchen netter denkbeelden van ons geſtel, niet ſlegts van het gebeente, maar van de Spieren, en Zenuwen, zullen wij een volkoomen doorzigt hebben in het wel toepasſen der Regelen die ik voorneemens ben aan de hand te geeven.

Ik wende mij derhalven tot UL. Grootmoedige Beſchermheeren van deeze Tekenakademie! Tot UL. kundige beſtierders van dit beroemde School! Tot U, uitmuntende Konstenaaren die door uwen nijveren arbeid den luister ſchraagt van dit nuttig geſticht! Tot U, Liefhebberen en Voedſterheeren van de Tekenkonst! Tot alle Toehoorders zonder onderſcheid van Rang! Ik verzoeke ootmoedig Uwen Aandagt, en uwe Gunst; verſchoont mijne ſtoute onderneeming om in het bijzijn van zoo veele Groote Mannen U de konstregels te willen voorſchrijven, die misſchien mijne kundigheden overtreffen. En duidt eenen yver ten beste, die ofſchoon zijne uitwerking krachteloos zij, nogthans uit een allerprijsſelijkst beginzel, dat van nuttig te zijn, voortkoomt!

Het wel afbeelden der Hartstogten door het konstig naarbootzen der verſchillende wezenstrekken is van de aloudſte tijden af zeer hoog geſchat geweest. *Plinius* immers verhaalt ons, dat zekere *Aristides* van *Thebe*, dezelve allereerst geſchilderd, en alle de bijzondere gemoeds-

 moeds-

moedsbeweegingan afgemaald heeft. En offchoon de armen, beenen, en de geheele Zwier van het lighaam in de uitwerking van onze driften medewerken, is nogthans altoos het aangezigt gehouden voor het voornaamfte deel, waar in de hartstogten zig laaten zien.

Cicero noemt het aangezigt, de ftilzwijgende of ftomme fpraak der ziel. En *Seneca*, die onbeprijpelijk verre gevorderd was in het kennen des menfchelijken gemoeds, zegt te recht, dat 'er naaulijks eene geweldige drift in het gemoed omgaat, welke zig niet zigtbaar op het Wezen vertoont!

Dit is te algemeen om te mogen befluiten, dat zij 'er juist daarom zoo veel, als wij, van geweeten hebben; wij moeten derhalven met den vinger aanwijzen, dat zij 'er zeer veel van kenden, en ook dit, dat de Oogen in de driften het meest deelden. Het gemoed, zegt daarom *Plinius*, die groote kenner van alle fraaije konften, het gemoed huisvest in der daad in de oogen! Ook wist hij zeer wel, dat de beweeging der wenkbraauwen daar in de voornaamfte rol fpeelde.

Wij moeten UL. tot onzen grooten *Junius* over de Schilderkonst der Ouden verwijzen, om overtuigd te zijn van die grondige kennis, welke de Ouden gehad hebben van die konstgreepen. Wij hebben, wel is waar, de meeste konstftukken van die achtbaare Meesters verlooren, dog uit den *Laocoon* alleen konnen wij genoeg opmaaken, hoe diep zij de uitwerking der aandoeningen van fmert hadden doorgrond. Het is het aangezigt alleen niet 't welke fmert te kennen geeft, het lighaam, armen, beenen, alle de fpieren geeven het zelfde te kennen.

De Vriendelijkheid van de *Mediceïfche Venus*; de Statigheid van den *Pythifchen Apollo*; de Goden, en Godinnen in de Edele fteenen

door

door de Oude graveerders gefneeden, de verfchillende momaangezichten, de dartele Faunen, en dergelijke moeten ons overtuigen, dat het afbeelden der hartstochten, op verre naa, het geringfte deel niet was der Schilder-en Beeldhouwkonst, welke zij volmaakt verftonden.

Onderwijlen zijn de fraaije konsten als bedolven gebleeven onder den kwaaden fmaak der Middel-eeuwen, tot dat men in de XIV. Eeuwe alle Wetenfchappen langzaamer hand weder zag uitbotten, en in de XVI. en XVII. Eeuwe zoo keurlijk bloeijen, dat wij thans nog verfteld moeten ftaan, hoe geheel Europa als nog vermoeid, door het voortteelen van zulke groote mannen, wederom eenige Jaaren rusten moet, om gelijke foorten voort te brengen.

Misfchien ontbreekt het aan Mecaenaten! dog dit zou ons te verre afwijden, en wij zouden onrecht doen aan deezen tegenwoordigen tijd, en aan deeze Stad in het bijzonder, indien wij den weergaaloozen yver, en krachtige befcherming niet eerbieden, en hulde doen wilden: nergens immers worden thans alle fraaije wetenfchappen, nergens alle konsten met gelukkiger uitflag gevoed, en voortgezet.

Dan wij keeren te rug van deeze ftreelende befchouwing; wij verkiezen liever op te merken dat *Paullo Lomazzo*, in zijn voortreffelijk werk *dell'arte della pittura*, reeds in den Jaare 1581. uitgegeeven, zeer uitvoerig is geweest in het befchrijven der onderfcheidene wezenstrekken in de verfchillende driften, en der draaijingen of beweegingen of wendingen van het lighaam, op welke hij nogthans meer gelet fchijnt te hebben.

Hij verhaalt, hoe *Michelino*, een Milaneesch fchilder, twee boeren gemaald hadde, en twee boerinnen, die zoodanig lagchende

 ver-

verbeeld waren, dat niemand dezelve zonder uit te barsten konde aanzien!

Ook vermaakte zig *Da Vinci* volgens zijn zeggen, met het tekenen van lagchende tronien; Gijlieden weet dat de *Caricatures* toen zeer in de mode waren, en eindelijk walgelijk wierden.

Leonard onderwijlen, die in het begin der 16. Eeuwe bloeide heeft in zijn onfterflijk werk over de Schilderkonst, welk alle natien, uitgenomen de onze (zoo veel ik weete), met eerbied, en te recht overgezet hebben; *Leonard*, zeg ik, heeft zeer naaukeurig alle de bijzondere trekken in de wezens befchreeven, gelijk Gijl: in het 255. en 257. hoofddeel zien kunt, alhoewel hij, even als *Lomazzo*, meest de lighaams draaijingen er bij aangehaald heeft. Die groote mannen fchijnen meer op het grootsch geheel, dan op eene bijzondere tronie geoogd te hebben.

Alle deeze beroemde mannen, waar bij wij *Michaël Angelo* en *Raphaël* met reden voegen konnen, hebben die konst wel verftaan, en zig bijzonder eigen gemaakt; mij heugt met eene verbaazende verrukkinge gezien te hebben den weenenden en berouwhebbenden *Petrus*, door *Raphaël* op een karton gefchilderd. En wie bewondert niet dagelijks met mij de beangfte *Proferpina* in de fchaakinge van *Pluto*, door *Buonaroti* zoo overheerlijk in fteen gehouwen?

Niemand evenwel heeft haar in netter orde gefchikt dan *Le Brun*, in het midden der 17. eeuwe, en dus ruim honderd jaaren geleden. En tot zijn eeuwigen roem moet men zeggen, dat alle natien niet alleen daar in zijne lesfen, maar zelfs zijne tekeningen, of gegeevene voorbeelden, gevolgd hebben. Het is de Groote *de Buffon* alleen, die, fchoon met ongelijken uitflag, gewaagd heeft nieuwe voor te ftellen. Beoordeelt

ze

ze zelve, en onderzoekt, of ik dwaale door di e tekeningen verre beneden die van *Le Brun* te ſchatten?

Het beroemde werk van den Grooten *Le Brun* is door *De Kaarsgieter* in onze taale zeer wel overgebragt, en bij onze konst beminnaars zoo getrokken geweest, dat reets in den Jaare 1728 eene tweede druk aangelegd is geworden.

G. Lairesse, dat edel vernuft, en die groote Schilder, geene kans ziende om *Le Brun* hier in te verbeteren, prijst te recht in zijn Groot Schilderboek de fraaije vertaaling van *De Kaarsgieter*, en ſlaat dit ſtuk geheel over, ten bewijze van de groote waarde, welke hij ſtelde op dit uitneemend werk van *Le Brun*.

Zedert heeft *Wattelet* de lesſen van *Le Brun* een weinig uitgebreid, en de Ridder de *Jaucourt* heeft *Wattelets* waarneemingen, die zekerlijk veel lof verdienen, woordelijk overgenoomen. Eindedelijk is *de Buffon* verſcheenen, en heeft in het 2. deel der Nat: Hiſtorie wel zeer meesterlijk over dit deel der menschkunde gehandeld, dog niets nieuws voortgebragt.

Gij vraagt met reden H. G. T. wat ik mij dan vermeete te willen doen in eenen tijd, waar in reets zoo veele groote mannen in dit ſtuk uitgemunt hebben? Ik antwoorde, geen nieuws voorzeker! Wij lagchen, huilen, ſchrikken, ſchreeuwen, en ſterven nu als voorheen, voor en naa den zondvloed! en over den geheelen aardbodem vertoonen zig de hartstogten even eens op de Wezens der menſchen: Indien men ſlegts de zulken uitzondert, die uit inzigten van ſtaat, geleerd hebben vriendelijk te zien, als het hart ſterkst door toorn of ontwaardiging geſlingerd wordt; die zoo wel bewind over hunne wezens

zens ſpieren, als over hunne kleur gekreegen hebben, die niet bloozen van ſchaamte, nog verbleeken van toorn!

Alle de groote voorgangers, die wij hebben opgenoemd, hebben alleenlijk de verſchijnzelen, als ik ze zoo noemen mag, opgegeeven, en, gelijk *Le Brun*, bovennatuurkundig gehandeld over de werking der Ziel, zonder op het *phyſiſche*, dat is op het waare natuurlijke te denken. Dog mijns bedunkens raakt ons niet hoe de Ziel werkt, nog waar zij haar verblijf houdt. Dit behoort tot de *Metaphyſici*, die evenwel, behalven een doolhof van klanken, of woorden zonder zin, niets zekers voortgebragt, veel min beweezen hebben, omtrent de werkingen van dit onſtoffelijk wezen.

Plinius, *Da Vinci*, en *Junius* hebben wel de voornaamſte verſchijnzelen opgegeeven, dog niets gemeld van den zaamenhang der aangedaane deelen, veel minder de veranderingen getoond, die noodwendig volgen moeten, zoo draa zekere Zenuw aangedaan is.

Wattelet heeft zeer konſtig, dog als een Redenaar, de driften afgemaald.

Wij moeten UL. aantoonen, niet wat 'er in de Ziel, maar wat 'er in het Lighaam omgaat, in de bijzondere gemoedsaandoeningen! Die verſchijnzelen moeten wij beſchouwen, hunne ſtandvastigheid, en de uitwerkingen in de trekken van het Wezen.

Gij! begrijpt ligt, hoe ik verlange, dat men voor eerst het Geraamte wel verſtaa, ten *tweede* de voornaamſte Spieren, althans van het Wezen. *Ten derden* de Zenuwen en haare bijzondere verdeelingen met derzelver vereenigingen.

Zie daar mijn beſtek! Het voorneemen van deeze Lesſen, en tefſens de nieuwigheid van mijne aanwijzing! Ee-

Eenige weinige voorbeelden zullen de zaak zelve ſterker licht bijzetten.

Een bedrukt, bedroefd, een treurig mensch laat het hoofd vallen, hij ſteunt met de hand het bukkend zwaartens-punt, 't gene niet langer gehouden wordt door de ſpieren van den nek. Wat is dat anders, dan dat de Zenuwen van alle die ſpieren verlamd zijn?

Een vrolijk, vergenoegd, een lagchend mensch integendeel trekt het hoofd in de hoogte, zijne borst wordt bij verwisſeling geſchud; ſpoedig ſteunt hij met beide de handen de zijden zijnes ligchaams. Zijne beenen begeeven hem eindelijk, en zeer ſchielijk zou hij omrollen, indien die drift lang duuren moest.

Een toornig, verwoed mensch ſlaat met handen en voeten, hij doet ſtampend den grond dreunen, terwijl zijn aangezigt in duizend bogten gedwongen wordt.

De eerbied, en het ontzag beneemen de ſtem, eene inwendige beeving belet den voortgang van het lighaam, de oogen anders vol vuur ſlaan nederwaarts, het hart klopt. En zoo 'er, gelijk dikwerf gebeurt, ſchaamte bijkoomt, verft het bloed de wangen, aangezigt en borst met roode verf!

Ik zoude geen einde vinden, indien ik alle de overige op gelijke wijze beſchouwen wilde. Alleenlijk moet ik dit gevolg trekken uit deeze veelvuldige verſchijnzelen. Dat *in alle de hartstogten, zekere bepaalde Zenuwen worden aangedaan.* En derhalven dat een ſchilder, den zaamenhang van de zelve behoort te weeten; of indien men meent, dat dit niet mogelijk is voor een Tekenaar, behooren de gene, welke zig de moeite geeven om 'er over te ſchrijven, zig van deze kundigheid

 mees-

meester te maaken, ten einde de Schilders in ſtaat te ſtellen om de algemeene regels te konnen volgen.

Het verbleeken van ſchrik en vrees, hangt zoo wel als het bloozen van de werking der Zenuwen af. Deeze verſchillende kleuren kan de Schilder verbeelden, maar de Beeldhouwer en Tekenaar heeft minder voordeel. Dog boven allen hebben de Redenaars, en Tooneelſpeelers, welker kennis in het uitdrukken der hartstogten de zelfde is, dit uitneemend voordeel boven alle de vorige, dat zij met de beweeging der deelen zelven grooter kracht konnen bijzetten aan de trekken van het gezigt.

De geduurige ontleding van menſchen lighaamen heeft mij gelegenheid gegeeven om na te ſpooren, welke zenuwen, naar deeze werkende deelen toeloopende, eigentlijk aangedaan wierden? En derhalven welke ſpieren noodwendig in beweeging moesten geraaken? En uit de werking deezer ſpieren, uit haar beloop, en in-hegting leerde ik ſchielijk, welke plooijen eigentlijk in het wezen; ook welke beweeging in de handen zig vertoonen moesten?

Het is deeze aanwijzing alleen, welke ik in deeze mijne Lesſen beooge!

Gij lieden zult tegenwerpen, dat, zoo wij al ſtelden, als of de Ouden de hartstogten ontleedkundig beſchouwd hadden, evenwel *Raphaël*, *Callot*, *Le Brun* en anderen daar verwonderlijk in geſlaagd zijn zonder deeze kennis!

Dat de beroemdſte van allen die ooit in het verbeelden der hartstogten uitgemunt hebben, *Hogarth* naamelijk, een onſterfelijken roem behaald heeft, ſchoon hij onkundig was van al het gene ik als noodzaakelijk aangepreezen hebbe!

Dat

Dat *Jan Steen*, zoo onvergelijkelijk zomwijlen in de afbeelding der hartstogten, nimmer gedagt heeft aan een gevild aangezigt, of aan zenuwen, die veele ontleedkundige zelve nog naaulijks ter dege kennen. Ik gaa met opzet anderen voorbij, op dat men mij niet verdenke, als of ik willens hunnen roem kwetzen wilde.

Evenwel, houde ik mij hier van verzekerd, dat mijne beſchouwingen ULieden daarom aangenaam zullen zijn, om dat zij in de *Eerſte plaats* de naaſpooring der natuur van de zelfde waarde doen blijven: haare verwonderlijke behendigheid helpen uitvinden; en eindelijk *om dat zij* eenen gemakkelijken weg baanen aan de Jeugd, en aan de Schilders zelven, om ſchielijke vorderingen te maaken in dit betooverend deel der konst!

Wij zullen ons, gelijk ik gezegd hebbe, bepaalen tot het aangezigt.

Het is derhalven noodig dat ik UL. te binnen brenge het doodshoofd (*Fig.* 1) 't welk ik, op dat het te beter van verre gezien zou konnen worden, zeer groot afgeſchetst hebbe. (*).

Ten tweede moet ik UL. nu afmaalen de voornaamſte Spieren van het Wezen en van de waare plaatzing der Oogen, op dat Gijl. overtuigd zoudt zijn, dat *Le Brun* p. 33. pl. 22. dezelve tegens de natuur nederwaarts, en in het lagchen p. 36. pl. 2 . met een bogt in den grooten hoek te veel naar beneden geboogen heeft; ook in het huilen.

Ten

(*) De Lezer gelieve zich voorteſtellen dat P. CAMPER, alle figuuren welke in dit werk aangehaald worden, op houten borden zeer groot afgeſchetst hadde, en ook het gebrekkige omtrent de verbeelding der Oogen in *le Brun*, hadt daargeſteld in tekeningen.

Ten derden moet ik UL. aanwijzen dat de plooijen van het wezen noodwendig rechthoekig loopen moeten op den ſtand of legging der vezelen (*).

Ten vierden zal ik eenige Zenuwen aanwijzen, om den zaamenhang te konnen ontvouwen van de gelijktijdige werking van zommige ſpieren in de zelfde hartstogt.

Het 6. paar der Ouden; of het 8. van het Onze, is lang genaamd het *patheticum* of aandoenelijke, en is vereenigd met de ſtrot, borst, buik, en door de tusſchen ribbige zenuw met alle de zenuwen van de armen, ook van de beenen.

Het 4. of kleine *patheticum* doet, in verrukkinge, in liefde, in het ſterven, verwonderlijke uitwerking.

Het 7. paar doet ons lagchen, bloozen, en verbleeken. En hoe?

Eindelijk moet ik de ſpieren der oogen aanduiden, op dat men een denkbeeld hebbe van derzelver beweeging, als wij leven, of als wij ſterven, en dood zijn.

En dus iets zeggen van de gelijktijdige verwisſelende beweeging der ſchuinſe ſpieren, in vriendelijke ontmoetingen, en in eerbied. Terwijl de beide oogen tot elkander trekken als wij ſterven, om dat dan de wil ophoudt, en alles werkt naa den invloed der nog overblijvende levensgeesten, of veerkracht der ſpieren.

(*) Dit wierdt alle met tekeningen opgehelderd, en gaf dus een treffend bewijs van de zaak zelve.

S L O T.

S L O T.

Zie daar het gene ik in deeze eerste Lesse, die alleenlijk in eene voorbereidinge bestaat, voorgenoomen hadde af te doen. Ik zal morgen UL. de toepassing daar van voordraagen, en overtuigend doen zien, dat men op deeze gronden naar believen, alle de Hartstogten in volle kracht en met zekerheid kan uitbeelden.

Ik hebbe gezegd.

TWEEDE LESSE.

EDELE, ACHTB. HOOG- EN ZEER GEL. EN ZEER AANZIENELIJKE TOEHOORDERS!

Als ik gisteren de eer hadde UL. uit te nodigen op de toepassing der voorgestelde Regelen op het verbeelden der hartstogten, moesten UEdelheden noodwendig verwagten, dat ik heden in Uwe tegenwoordigheid die hartstogten op de Leye tekenen zoude, en met het allergrootste recht.

1. *Ik zal dan eerst toonen* een wezen in Rust (*Fig.* 3.); dan in Verwondering; 3. in Verachting (*Fig.* 4.); in Verontwaardiging (*Fig.* 5.).

2. *Daarnaa*, weder een in Rust (*Fig.* 3.); dan Vergenoegd; 3. Verheugd (*Fig.* 6) 4. sterk Lagchende (*Fig.* 7.).

3. *Vervolgens* weder een in Rust, (*Fig.* 3.); dan Bedrukt; eindelijk Huilende.

4. Eindelijk, zoo de tijd het toelaat, zal ik in het kort aanduiden, het eerbiedige, treurige (*Fig.* 8.), en het sterven (*Fig.* 9.).

De spoedige verandering der Hartstogten in deeze Wezens zal UL. niet minder voldoen, dan den Grooten *Ferdinand van Toscanen*, als hij *Pieter van Cortona* te *Florence* zag schilderen. Deeze als hij zag, dat de Hertog zig naaulijks verzadigen konde in het verwonderen van een kind, 't welk hij huilende geschilderd hadde, vroeg of zijne Hoogheid zien wilde, met hoe weinige trekken hij de kinderen

deren kon doen lagchen en huilen? Hij gaf ſlegts eenige weinige Penceelſtreeken, en het ſchreijend Kind ſcheen te lagchen. Daarnaa bragt hij den Mond weder in de voorige plooij, en het weende, waarover die groote Vorst zeer verbaazend verrukt was. Ik verwagte van Uw keurig oordeel hetzelfde, alleenlijk verzoeke ik van Uwe heuschheid, dat Gijlieden geenen *Pieter van Cortona* zult zien tekenen, maar ſlegts een liefhebber van de konst.

1. Ik gaa over tot het tekenen zelve.

§. I.

1. Zie daar een Wezen in Rust! *In de* 3. *Fig.*

2. Stel nu dat er zig iets verwonderlijks opdoe. De tusſchenribbige Zenuw wordt aangedaan, en werkt op het 3 paar, dat is het Ooglid opent zig, en het Oog ſtaat onbeweeglijk ſtil in de Oogbollen, de Tanden blijven bedekt.

Te gelijk werkt diezelfde Zenuw op het 8. paar Zenuwen, (*Fig.* 4.), de Ademhaaling wordt belet, het Hart zelf wordt in zijne beweeging geſtremd, de Mond opent zig, om dat de Spieren die de kaak openen worden aangedaan, de Handen zijn uitgeſtrekt, voor al de Vingers, om de zelfde vereeniging.

3. De Verachting werkt op eene andere wijze. Het 5. paar werkt, dus worden de Wenkbraauwen ingetrokken, de Mond wordt geſlooten, de Onderlip (*Fig.* 5.) rijst in het midden, en de Oogen worden zijdelings getrokken, dog hierin heeft plaats 't gene ik gezegd hebbe, naamelijk, dat de *abducens*, en *adducens* door gewoonte geleeerd, gelijk werken.

Het

Het afkeeren van het lighaam, voor al als het Hoofd rechts, en de *O*ogen ſlinks gekeerd zijn, maakt deeze drift nog zigtbaarer.

§ 2.

Zoo draa iemand Verheugd is, werkt niets buiten die deelen, die onmiddelijk van het 7. paar Zenuwen af hangen.

1. Zie daar een Wezen in Rust. *als Fig.* 3.

2. Vriendelijk. Dog nooit moet men de hoeken alleen optrekken van den Mond, en vooral zorg draagen, dat de Wenkbraauwen (*Fig.* 6.) niet ingetrokken zijn.

Schol. hierin zondigen zeer veele Franſche Pourtrait Schilders.

3. Zoo draa het lagchen wordt, ziet het Wezen vooruit, zonder op een voorbeeld bepaaldelijk te letten. De buiten kant van de ronde Oogſpier trekt zig toe, van daar de Rimpels? Het zwellen van den Wang. enz.

2. Wilt gij eene Wulpſche tronie hebben, zoo plaatst de Oogen op zijde, en trekt het eene Ooglid wat toe, als wenkende. (*Fig.* 7.)

§ 3.

Zie daar weder eene in Rust, (*Fig*, 3.) of de zelfde.

2. In de treurige Bedruktheid *Fig.* 8. werkt het vijfde paar, de Mond wordt nederwaarts getrokken, de Tanden worden bedekt, om dat de bovenlip nederwaarts gaat.

Zoo draa er wanhoop bijkoomt, dan is het gezigt naar boven geſlaa-

ſlaagen wordt, en wel ſchuins, zoo fronst het Voorhoofd, en de Wenkbraauwen worden in het midden opgetrokken.

3. In het huilen, werken ſlegts alle de Spieren (*Fig.* 9.), die van het 5. paar Zenuwen ontleenen ſterker.

4. Als er kwaadheid bijkoomt, zullen de Oogen door alle de Spieren ſtijf open getrokken worden, de Wenkbraauwen diep nederwaarts, en de tanden vast op een geſlooten zijn.

§ 4.

Over het ſterven moet men in het algemeen aanmerken, dat 1. alle de Spieren van den hals, (*Fig.* 11.) den Mond open trekken. 2. dat de *nervi pathetici*, de beide Oogen tot elkander trekken, dat er 3. geene de minſte werking is in de overige Spieren.

Het gene *Le Brun* noemt, Hoogachting Pl. 3 P. 18, en Pl. 4. fig. 5. Eerbied, is in der daad niet wel verbeeld, alzoo de Oogen alleen door de beide ſchuinſe Spieren opgetrokken verbeeld zijn, daar zij verwisſelen moeten, dat is de bovenſte, en onderſte ſchuinſe Spieren moeten werken.

B E S L U I T.

Zie daar, Geachte Toehoorders! 't gene ik voorgenoomen hadde in dit School, te toonen! Gijl hebt misſchien verwagt dat ik alle de mogelijke hartstogten zoude doorloopen, en van ieder een voorbeeld opgeeven. Dog Gij L. begrijpt ligt, dat daar toe zeer veele uuren zouden vereischt worden, en dat ik als dan als Schilder, en niet als Ontleder zoude gehandeld hebben.

Mijn voorneemen is alleen geweest UL. lust te ontvonken, en op

te leiden tot het Onderzoek der Natuur, zonder verslaafd te zijn aan de gebrekkige voorbeelden van de opgenoemde Meesters. Ik heb UL. willen aftrekken van de slaafsche wijze om altoos de zaaken van den zelfden kant te beschouwen. Dit immers is het eenigste middel om de waarheid te ontdekken. Menschelijk gezag immers behoort nimmer een bewijs te zijn van de waarheid! wij moeten op het voorbeeld der Ouden, Socrates eerbieden, en Plato, maar de waarheid inzonderheid beminnen.

Heb ik niet geslaagd, zijn mijne woorden niet duidelijk, en mijne hand in het tekenen gebrekkig geweest; Uw vriendelijk gelaat, Uw genoegen, de Gunst die ik uit uwe Oogen heb konnen leezen, zijn bij mij waarborgen geweest van de voldoening, die mijne poogingen gegeeven hebben.

Hoe zal ik mijne verplichting, hoe mijne dankbaarheid uitdrukken, daar uwe goedheid mijwaarts de kracht der Taal, en mijne kundigheid om haar wel te bezigen overtreffen. Ik zwijge met eerbied! om dat ik in mijn hart meerder gevoele, dan ik kan..... Ook verbieden uwe kiesheid, en Edelmoedige wijze van denken de verdiende uitbreiding van mijne dankerkentenisse.

Indien mijne wenschen vervuld worden, zal deeze Stad onder de gelukkige bestieringe van zulke Regeerders als thans haar roer beheeren, altoos de Zetel blijven van Edele konsten!

En Gij mijne Medebroeders! Ik draage immers roem op den naam van Lid te zijn van zulk eene vermaarde Akademie, Gij zult door uwen nijveren arbeid den luister weder verschaffen aan deeze waereld stad van de Zetel te zijn van de Edele Schilder-, Beeld-, en Bouwkunst.

Ik heb gezegd.

T W E E L E S S E N

OVER DE OVEREENKOMST TUSSCHEN DE VIERVOETIGE DIEREN, DE VOGELEN EN DE VISSCHEN, enz. enz.

G E H O U D E N

DEN 13 EN 14 OCTOBER 1778.

IN DE TEKEN ACADEMIE TE

A M S T E R D A M.

D O O R

P. C A M P E R.

EERSTE

LESSE.

HOOG EDELE, ACHTBAARE, GELEERDE, BEROEMDE, EN IN ALLERLEI WETENSCHAPPEN, EN KONSTEN UITMUNTENDE MANNEN.

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

Ten derde maale verſtoute ik mij, dit geſtoelte in deeze vermaarde Konstzaal te beklimmen. Deels aangemoedigd door UL: inneemende toegeevendheid, deels opgewekt, en aangeſpoord door verſcheidene zeer vermaarde Konſtenaars van deeze Luiſterrijke Stad!

Wel eer heb ik over de verſchillende wezens gedaantens in onderſcheidene Natien, en Ouderdom gehandeld! En eene nieuwe wijze voorgeſteld om dezelve allerzekerst te tekenen: Daarnaa, heb ik de vaste Gronden aangetoond om veelerlei onderſcheidene Hartstogten, die zig op ons Aangezigt op doen, aftemaalen, en dezelve met eenige voorbeelden afgeſchetst.

Thans heb ik voorgenoomen te handelen *over de verbaazende*

overeenkomst, welke onderling tusschen de viervoetige Dieren plaats heeft; over hunne gelijkvormigheid aan de Vogelen, en aan de Visschen: Terwijl ik teffens eene gemakkelijke wijze aan de hand zal geeven, om dezelve allerzekerst aftebeelden.

Gij lieden verwondert U over dit vreemdschijnend bestaan, even als of het Onzer, en voor al ULieder aandagt onwaardig was, de uitwendige gedaante der Dieren te beschouwen, en dezelve konstig af te schilderen! Neen! Geenzints.

Het prijsselijk voorbeeld van de Achtbaare Oudheid zal in dit geval mijne zaak verdedigen: De Grieken immers, de Romeinen, en reets voor hun de Aegyptenaaren, vonden zig verplicht naaukeurig acht te geeven op allerlei gediertens, niet slechts als Zinnebeelden tot hunne grillige Afgoden betrekkelijk, maar als onafscheidelijk van hunne Offerhanden, Renspeelen, Overwinningen en zoo vervolgens: welke allen nog door verwen, nog in steen, nog door metaal afgebeeld konden worden zonder teffens het schoone, en volmaakte in het gestel der Dieren te bevatten.

Hoe groot eene waarde de Ouden, daar en boven, stelden op deeze konst, blijkt uit den metaalen Hond, die volgens de aantekening van *Plinius* (*a*) in het Capitool, als een Wonder beeld zoo naauwkeurig bewaard wierdt, dat de Opzigters op doodstraffe de zorge over dit Konst-stuk was aanbevoolen.

Ook leezen wij dat *Myron* (*b*) zulk eene fraaije metaale Koe gemaakt heeft, van niet alleen deswegens door de beroemdste Poëten

met

(*a*) Plinius lib: 34. C. 17. p. 646. Vol. 2,
(*b*) ibid: C. 19. p. 650, §. 3.

met Lauerkransſen vercierd te zijn geweest, maar, dat zelfs de alleruitmuntendſte Graveerders die Koe, met geen minder vlijt, naamaakten, dan zij de *Venus* en andere Konst-juweelen der grootſte Meesters deeden. De Graaf de *Caylus* (*c*) geeft 'er Een in Cornalijn gegraveerd van op, verbreidende teffens den wel verdienden Lof van deezen zonderlingen Konstenaar.

Men roemde *Canachis* (*d*) van gelijken, om dat hij een Hart zoo konſtig in koper gemaakt, en zoo luchtig loopend verbeeld hadde, dat het ſcheen of men een draat onder de Pooten door zou konnen haalen.

Een *Tiſicrates* (*e*) wierd om zijne Leeuwen vereeuwigd! Een *Simon* (*f*) om een Hond! *Nicias* (*g*) door het ſchilderen van allerlei gediertens; en *Androcydes* (*h*) door Visſchen konſtig aftemaalen!

Men behoorde de *Monumenti Antichi inediti* van *Winkelman* te raadpleegen; En wel zijne Inleiding (*i*), om overtuigd te zijn, hoe hoog men nog tegenwoordig den Leeuw in het Capitolium ſchat, en de Sphinx in het Paleis van Borgheſe: gelijk ook de andere Dieren bij de Fontein *dell' Aqua felice.*

Omtrent de Paarden heeft men zig nog meer bevlijtigd. De geſchiedenis van den weergaaloozen *Apelles*, behoeve ik UL., als te over bekend, niet te herinneren; nog van zijnen Naaijveraar *Lyſippus*! *Calamis* heeft zig in het vervolg wegens zijne Paarden zulk eene achting verworven; dat niet alleen *Plinius* (*k*) hem deswegens

(*c*) Caylus I Deel. Tab 50. fig 3. p. 135.
(*d*) Plinius Lib. 34. p. 655.
(*e*) Ib: p. 654 § 12. (*f. g. h.*) ibid: p. 658. § 33.
(*i*) p. XVIII. (*k*) Plinius Tom. II. p. 654. § 11.

gens hoog roemt, maar dat *Cicero*, en *Ovidius* zelve zijne Konst in hunne Schriften met Lof vereeuwigd hebben. Karren, of Chaifen met twee, en vier Paarden, maakte hij zoo fraai, zegt *Plinius*, dat niemand hem gelijk was; offchoon ook *Lyfippus* en zijn Leerling *Enthycrates* mede daarin uitgemunt hadden.

Men kan onderwijlen in het heerlijk Kabinet van *Stosch* zien hoe groot een Meester *Afpafius* (*l*) in her Graveeren van Paarden geweest is, de konftige helm van *Minerva* is 'er een bewijs van; ook hebben *Hylus* in Stieren, *Aulus*, en *Lucius* in Paarden bijzonder uitgemunt! Zommige Triomphkarren, niet ongelijk aan onze Chaifen, met *vier* Paarden naast elkanderen befpannen, vindt men zoo heerlijk in Bas-relief, en in fijne Steenen gefneeden, dat het alle begrip te boven gaat. Met 2, en 4, ziet men ze veelemaalen, met 10. heb ik 'er nooit gezien, offchoon *Nero* daarmede begonnen is te jaagen. Echter vindt men bij *Caylus* (*o*) eene afbeelding in Cornalijn, daar de Overwinnaar 20. Paarden naast elkanderen ment, welke alle zoo duidelijk van elkanderen onderfcheiden zijn, dat het eene lust is om te zien.

Er was geen einde te vinden, indien ik alle wilde aanhaalen, die met het konftig naabootzen van Dieren grooten lof ingelegd hebben: beter is het, dat ik UL. den Naamrol der oude Konftenaars door *Franc: Junius* met zoo veel oordeel te zaamengefteld, aanbeveele, om zelve te zien, hoe veele uitmuntende Mannen, door het wel af-

(*l. m n.*) Tab. 13. Tab. 40. Tab. 15, 16. en Tab. 31.
(*o*) Ibidem.

afbeelden van allerleie Dieren, zig een onſterfelijken naam verworven hebben.

Nog liever willen wij UL. de Groote Meesters, die even voor Ons geleefd hebben voor oogen ſtellen, en welker overheerlijke Konſtſtukken in ULieder aller geheugen onuitwisbaar ingedrukt zijn. Wie onzer, Geachte Konſtenaars! wie onzer, zou niet met yver ſtreeven naar den Onſterfelijken roem van *van Berchem*, van *Potter*, van *Wouwerman*, van *Wenix*, van *Adriaan van de Velde*, van *Hondekoeter* en dergelijke Groote Mannen van ons Konstrijk Vaderland?

Voortreffelijk, jaa onbegrijpelijk is de konst, welke die uitmuntende Schilders bezeten hebben; en daarom te moeijelijker naar te volgen; overmits niemand (zoo veel ik weete, den Naarſtigen *Crispijn van de Pas*, uitgezonderd,) zig opzettelijk toegelegd heeft om de Proportien der Dieren te beſchrijven, of aan de Leergierige Jeugd eenige middelen aan de hand te geeven om 'er gelukkig in te ſlaagen.

Het gene *Davinci* van de Paarden zegt is, voorzeker niet geſchikt om algemeene denkbeelden te geeven: al wat *P. Lomazzo* opgeeft, is alleen eene Poëetiſche beſchrijving van de ſchoonheid van zommige dieren. *Karel van der Mander* vergaapt zig mede aan Rymelarijen, die weinig ter zaake doen, terwijl *Lairesſe* integendeel, dit wezenlijk ſtuk geheel en al met ſtilzwijgen voorbij gaat.

Mijne Onderneeming onderwijlen moet UL. even daarom te ſtouter en te meer gewaagd voorkoomen, offchoon het gebrekkige, om de zelfde rede, bij zulke heuſche Toehoorers, als thans deezen Gehoorzaal vervullen, te grooter verſchooning zal verdienen. Klaarblijkelijk echter zullen uwe WelEdelheden zien, dat ik zonder de lastige, en allezints onzinnelijke Ontleedkunde der Dieren met de

D ſchoo-

ſchoone, en bevallige Schilderkonst te zaamen te paaren, nimmer op deeze denkbeelden zou gekoomen zijn. Ook zal de toevallige vereeniging van deeze twee allernuttigſte Liefhebberijen, die in mij plaats heeft, in voordeel van deeze mijne vreemde onderneeming het allerſterkst pleiten. Vooral, wanneer men 'er bij in aanmerkinge neemt, dat ik dagelijks in mijn Kabinet een groot aantal Dieren in geraamte beſchouwen, en gelijktijdig met elkanderen vergelijken kan!

Ondertusſchen zal ik mijne moeite hiertoe aangewend rijkelijk beloond rekenen, wanneer ik door deeze Lesſen grootere vernuften aanſpooren kan, om dit deel der Schilderkonst tot waare volmaaktheid te brengen!

De twee Lesſen tot dit voorneemen geſchikt, zullen door mij zóó verdeeld worden; dat ik in de *Eerſte* de wezenlijke overeenkoomst aanwijze, welke alle de viervoetige Dieren onderling met elkanderen hebben; als mede de Overeenkoomst, die 'er heerscht tusſchen deeze en de Vogelen, en Visſchen, met aanduiding van die omſtandigheden, waar op de Schilder of Beeldhouwer bijzonderlijk te letten hebbe.

Het zij eens vooral gezegd, dat ik door Schilderen alle die Konſten verſtaa, die van de Tekenkonst onmiddelijk afhangen.

In de *tweede* zal ik eene zekere manier aan de hand geeven, om allerleije Dieren te konnen aftekenen, zoowel viervoetige als Vogelen en Visſchen. En eindelijk beſluiten met UL. te doen zien, hoe men als een andere *Proteus* met zeer weinige trekken eene Koe in een Paard, in een Hond, Ooijevaar, in een Karper, of anderen Viſch kan herſcheppen:

Verwagt onderwijlen niet, G. T. dat ik het voorbeeld van *Zeu-*

xis

xis volgen, en veel tijds flijten zal in het aftekenen der Dieren, die tot deeze Lesfen gefchikt zijn. Ik zal veel liever de voetftappen drukken van *Agatharchus*, en aan mijn oogmerk trachten te voldoen, door de Dieren fchielijk in Uwe tegenwoordigheid te fchetzen.

Niets zal UL. gemakkelijker vallen, dan 'er die kleinigheden in het vervolg bij te voegen, welke het bevallige, en het fchoone uitmaaken in de overheerlijke Konstftukken van de zoo even genoemde Meesters.

Met fchuldigen eerbied verzoeke ik dan, H. E. en Z. Aanz: Heeren! UL. gunstige aandagt, en gewoone toegeevendheid! Verfchoont mij, wanneer ik minder gelukkig flaage, of te kort fchiete in deeze moeijelijke onderneeming. Befchouwt deeze geringe poogingen als overtuigende bewijzen van mijnen ijver om aan uwe vierige verlangens te voldoen! Befchouwt haar alleenlijk als algemeene befpiegelingen, die, hoe onvolmaakt voor als nog, echter eenen zekeren grond zullen konnen leggen tot veele grootere en merkelijk nuttige zaaken!

Niemand, die ooit met eenigen aandagt de verrukkelijke Schilderkonst befchouwd heeft, twijfelt, of een Schilder behoeft flegts nauwkeurig naar het leven aftemaalen, en door naavolging te verbeelden alle de bijzondere voorwerpen, die de milde Natuur ons, uit haaren rijken fchoot, geduurig opgeeft.

Het zal des niet tegenftaande altoos zeer nuttig, en ik zou durven zeggen, van alle verftandige Liefhebbers altoos noodzaakelijk gehouden worden, *dat een Schilder* om wel te flaagen, *eene doorgrondige kennis hebbe van alle de gefchaapene dingen*, en een door-

 zigt

zigt in de ontwerpen, welke de Groote en Godlijke Schepper zig ſchijnt voorgeſteld te hebben, bij het voortbrengen van die wijd uitgeſtrekte en verbaazende verſcheidenheid, welke ons in de viervoetige Dieren ten voorbeeld, als mede in de Vogelen en Visſchen zoo treffend aandoet, en tot de allergrootſte verwondering, en eerbiedigſte verrukking, op de aangenaamſte wijze, vervoert.

Beginnen wij van den Mensch, wij zullen hem als het ſchoonſte viervoetig Dier achten, en trapsgewijze nederdaalende op Aapen, Honden, en de Gerboa, overgaan moeten tot de Vogelen, en van deeze tot de Visſchen.

Waarſchijnlijk neemt GijL. dit gezegde voor eene allergrootſte ongerijmdheid. Dog wel haast zal ik UL. overtuigend doen zien, dat Visſchen en Vogelen, even zoo wel als Paarden, en Elephanten met de daad viervoetige Dieren zijn. Dog verſchillend gemaakt op dat ieder in zijne toegeſchikte, en beſtemde vloeiſtoffe alle de vereischte beweegingen gemakkelijkst zou konnen uitvoeren.

Ieder Schepzel verſchilt, behalven dat, van kop, van lighaam, van pooten, en ſtaart, naar het verſchillend oogmerk, waar mede het gemaakt is: te weeten naar het verſchillend hoofdeinde, waar toe het door den Grooten en Wijzen Schepper op deezen Aardbol geſchikt is. Jaa, hoe ongerijmd het ook ſchijnen mag, zoo is de logge, en aan zijne vaste plaats gebonden Oester, het grondbeginzel van den Visch, en deeze van den Vogel, van den Hond, van den Aap, en eindelijk van den Menſch!

Gaarne zoud ik UL. dit alles met ſchetzen willen aantoonen, dog de kortheid van dit, reets ſnel loopend uur, belet zulks.

Kortheids halven zal ik daarom UL. uit de Geraamtens van den Mensch,

Mensch, den Hond, den Arend, en Penguin doen zien, hoe groot de overeenkoomst is der bijzondere deelen in deeze Dieren, dog den Aart der Visſchen zullen wij tot de tweede Lesſe overhouden (*a*).

Gij ziet uit de vergelijking van alle deeze met elkanderen, dat de Mensch het allervolmaaktſte Schepzel is. Niet om dat hij met het aangezigt opwaarts gaat, zoo als *Plato* (*p*), naar hem *Cicero* (*q*), en vervolgens *Ovidius* gezegd hebben, even als of het een uitgezonderd voordeel in ons was onze oogen hemelwaarts te verheffen! *Galenus* (*r*) heeft immers reets te recht aangemerkt, dat verſcheidene Visſchen; en wel, die daarom *Hemel-beſchouwers* (*s*) genaamd zijn; dit veel beter doen konnen; maar *om dat de mensch alleen over einde gaat*, *en zit!* Wij voegen 'er bij, om dat hij alleen op den rug kan liggen, en het zwaartens-, en beweegings Center in het midden zijnes lighaams draagende zig juist daarom gemakkelijkst keert, wendt, loopt enz. alle welke voordeelen uit zijn werktuigelijk geſtel onmiddelijk voortvloeijen; hij heeft 'er nog veele anderen, die wij als tot ons beſtek niet behoorende opzettelijk voorbijgaan.

Wij keeren te rug tot ons Onderwerp.

Alle menſchen, die een *Paard* oppervlakkig beſchouwen, vallen in verwondering over de ſchoonheid van zijn hals! Betrachten zij den *Ka-*

(*a*) De aanwijzing is bij die gelegenheid gedaan in geraamtens en met tekeningen.

(*p*) PLATO in Timaeo. Vol. 3. p. 44——45. Edit Serrani.

(*q*) CICERO de Legibus. Lib. I. 9. pag. 334.

(*r*) GALENUS de uſu partium. Lib. 3. c. 3. Clasſis 1. p. 128. l.

(*s*) Onze Hoosmond, ook Pitviſch genaamd. Zie GRONOVIUS en WILLOUGBY p. 57.

Kameel! de langheid van zijn hals, en de kleinheid van zijn kop verwondert hen het meeste; in den *Elephant* trekt de lange ſnuijt de aandagt naar zig, en zoo vervolgens.

In *de Koe* is de dikke buik aanmerkelijk, in den *Windhond* het dunne lijf, de ſchraale pooten, en zoo wijders.

Onderwijlen zullen wij UL. doen zien, dat het maakzel van deeze deelen het allernoodzaakelijkst gevolg is van het *einde* waartoe die bijzondere Dieren geſchikt zijn.

Cicero (*t*) geeft eene allerſchoonſte beſchrijving van dit onderling verſchil, toonende teffens hoe veel doorzigt hij gehad heeft in de geſchaapene wezens.

„ Zommige dieren hebben, zegt hij, zulk een laag geſtel, dat „ zij de ſpijze, die de aarde opgeeft, gemakkelijk met hun bek „ bereiken konnen. Dog die hooger zijn gelijk de Ganzen, de „ Kraanvogels of gelijk de Kameelen, worden door de langheid hun- „ ner halzen geholpen: Ook is den Elephanten eene hand gegeeven, „ om dat zij wegens de grootte hunner Lighaamen zig zeer moeije- „ lijk om te eeten, ter aarde buigen konnen (*u*)."

Deeze opmerkingen, ſchoon zeer waardig aan de grootheid van dien Wijsgeer, en ten uiterſten nuttig, en gunstig voor onze te-

(*t*) CICERO de Nat. Deorum, Cap. 47. p. 249. 8.

(*u*) Wij zien dit bevestigd in den Walrus, welke offchoon lange tanden hebbende, geen *ſlurp* nodig hadt om dat hij in het water zwemmende zijn voedzel grijpt; wij hebben dus een zeer merkwaardig voorbeeld van de nutheid der Snuijt in den eenen en nodeloosheid in den ander. GALENUS zegt reets, *dat de Dieren welke hun voedzel van de aarde neemen, den hals gelijk hebben aan de lengte hunner pooten*. De uſu Part. Lib. 8. c. 1. n. 165. B. Edit. *Braſ.*

tegenwoordige beſchouwingen, verklaare ik niet recht begreepen te hebben, dan, naa dat ik mijne beſchouwingen over de beesten tot deezen Trap van volkoomenheid gebragt, en al het overige ontdekt hadde, 't welke wij in het vervolg toonen zullen.

De groote Natuurkenner *Raij* heeft in zijn voorreden over de Visſchen, door *Willougbij* beſchreeven, deeze gedagten van *Cicero* in andere bewoordingen voorgeſteld; en heeft teffens zeer wel opgemerkt, dat de Visſchen geene hals behoeven te hebben, niet zoo zeer, om dat zij van pooten ontbloot zijn; maar, om dat zij hun voedzel in het water overal gemakkelijk verkrijgen konnen. *Ariſtoteles* evenwel heeft reets aangetekend, dat de Visſchen geenen hals hebben. De Slangen hebben 'er van gelijken geen, en zijn hier omtrent aan de Visſchen gelijkvormig.

Omtrent de Pooten dienen wij nog te melden, dat de Wijze Schepper altoos de voorſte in die Dieren laager gemaakt heeft, in welken om de hoogheid van het geſtel de halzen lang vereischt wierden; gelijk in het Schaap, het Hart, en in den Kameel; welkers ruggeſtreng en heupen daarom ſchuins opwaarts loopen. Wij moeten den Giraf uitzonderen, als een ander einde hebbende.

2. Letten wij op de Buiken, zullen wij bevinden, dat die in de gras eetende Dieren merkelijk grooter zijn dan in de vleesch eetende; en in de herkauwende grooter dan in die niet herkauwen. De reden is eenvoudig: Het gedarmte, in een woord, de ingewanden behoeven zoo groot niet om vleesch tot vleesch, als om gras tot vleesch te maaken: de voedende deelen van het gras zijn door een grooten bult verſpreid, terwijl die als digt bij een in het vleesch bevat worden.

De Koe eet in eens het lijf vol, herkauwt daarnaa; het Paard eet geduurig.

duurig. De Koe moet dan grooter buik hebben dan het Paard; het Paard, grooter dan den Hond, en zoo voorts.

3. De Dieren zijn ook langer naar het getal der Lendenwervelen, waar van eenige, gelijk de Elephant, ſlegts drie heeft, terwijl het Paard 'er 5, de Koe 6, de Leeuw, Kat, en Kameel 'er 7. hebben.

4. In de gras eetende Dieren, als Elephanten, Paarden, Osſen, Harten, Kameelen, en al het herkauwend gedierte, ook in de Varkens, zijn de Pooten gehoornd, geheel, of gekloofd, om dat zij langduurig ſtaan moeten tot verkrijging van hunne ſpijzen.

In alle de overige zijn ze gedeeld in Vingers, drie, vier, of vijf, gelijk bij de menſchen: meer dan vijf worden 'er in de viervoetige dieren niet gevonden.

5. In de Vogelen eindigen de Vleugels in Vingeren, alle hebben eenen duim, en de meeſte nog daar en boven twee vingeren: verſcheidene hebben 'er nagels op, gelijk de Struisvogel, en het geſpoorde Waterhoen.

Hoe naauwkeuriger de Schilder den aart, en het geſtel der Dieren kent, hoe hij beter zal ſlagen in dezelve aftebeelden.

Dan eene Woordelijke uitlegging is alleen niet krachtig genoeg om de waarheid van deeze aanmerkingen duidelijk aan het verſtand te brengen: ik zal beter gelukken met ze te ſchetzen, en hier door ULieder allen overtuiging met zekerheid bewerken.

EER-

EERSTE VOORBEELD.

Het Paard. *Fig.* 1.

1. Laat BCDEF het lighaam en de pooten van een paard zijn: zoo dat de pooten om wel te loopen zoo hoog moeten zijn als GE en HD.

2 Trek het beloop der wervelen binnenwaarts, laat AY de voorſte rib zijn, en A het draaipunt van den eerſten halswervel. Er zijn in alle viervoetige dieren 7.

GEVOLG.

Zoo moet hals en kop te zaamen zoo lang zijn, dat het dier eeten kan, dat is als A Y + Y Z.

Hoe die kop met betrekking tot de hoogte van het dier kleiner is, hoe de hals langer moet zijn, gelijk plaats heeft in den Kameel, het Schaap enz.

3 Laat de kop over einde ſtaan, zoo moet de hals krommen, of naar buiten gelijk BΘΓ, of naar binnen, zoo als bij de oude paarden, en de hals loopt BΞΓ, meer of min naar maate de kop meer zakt.

4. Om zulk een langen hals te draagen moeten de uitſteekzelen der wervelen bij den ſchoft zeer lang zijn, gelijk bij het Paard, als AB.

Corollarium.

Derhalven minder in andere Dieren, en in den Mensch de kleinste om dat hij het hoofd recht draagt.

NB. Het Paard heeft eene groote spier, loopende over S C tot R,. die vereenigd met de *soleus* in Ω dat geweldige agter uitslaan maakt, aan dit Dier alleen eigen. In de Koe is die niet, en heeft daarom dit deel geheel holachtig.

Het is zeker dat de kop van *Bourgelats* Paard in de *Hippiatrique* te klein is, hebbende F S $2\frac{2}{3}$ des hoofds, daar het zijn moest $2\frac{1}{2}$, gelijk *Stubbs* en anderen. In het Engelsch model van het gevilde paard is de kop $\frac{1}{3}$ van de lengte FS, dus nog kleiner. Geene van deeze paarden konden eeten of zij zouden zeer lange halzen moeten hebben.

De Hoogte BE = FS. Bij allen = 5 Voeten. Ik heb de meeste koppen twee Voeten lang bevonden, zelfs in de kedden die daarom een korten hals hebben.

TWEEDE VOORBEELD.

De Koe *Fig.* 2.

Trek eerst de schets van het paard.

2 Verkort de pooten van E tot e, en D, tot d.

GEVOLG.

Dan behoeft de hals slegts zoo lang als AΓ en bukkend als AY.

De

De hals behoeft en kan dan niet krom ſtaan als bij de paarden, maar zal ſchuins oploopen, zoo dat de kop om zijne zwaarte, altoos met de hoorens laager zal ſtaan dan de ſchoft B, die ook om die reden niet zoo hoog is als in het Paard. Het overige blijkt van zelven.

DERDE VOORBEELD.

De Hond. *Fig.* 3.

1 Trek wederom de ſchetze van het paard en de lijn van de wervelen.

2 Verklein den Buik GH in GZ, gelijk te vooren geleerd is, van wegens het voedzel.

3 De hals kan van verſchillende lengte zijn, om dat de hond liggende eet of raamt zonder langs den grond te eeten.

4 De pooten moeten om de ligtheid van het beest dunner zijn.

5 Het ſchenkelbeen langer zijnde wordt de voet Ω Ψ korter dan bij het paard.

6 De ſtaart moet tot ſpringen dienen.

VIERDE VOORBEELD.

De Kameel. *Fig.* 4.

Doe als vooren, maar verleng de pooten, verdik den buik, zoo moet de hals langer zijn, en het dier 's kop even groot als bij het paard blijvende ſchijnt die kleinder.

 Co-

Corollarium

Hij moet den hals inkrommen om het zwaartens Center. NB bij den Kameel, het Schaap, en Hart moet A T eigentlijk een weinig ſchuins opwaarts loopen.

VYFDE VOORBEELD.

De Elephant. *Fig.* 5.

Teken het paard als met de voorige.

Stel de hals AΓ zoo zoud 'er een hooge ſchoft vereischt worden, evenredig aan de zwaarte die gehouden moest worden, 't welke met ſchik van het dier niet kon gevonden worden. De hals moest derhalven kort zijn als Aγ. En het dier dus niet bij den grond konnende koomen, moest noodwendig een ſlurp hebben. Het bewijs is te klaarer, wanneer men den Walrus in aanmerking neemt, die geenen ſlurp noodig heeft om dat hij zwemt.

De wervelen van de borst en rug moeten nu een wulf maaken — Het dier ſlegts drie lendenwervelen hebbende ſchijnt daarom korter.

SLOT.

Zie daar ED. en A. Toehoorers! 't geene ik in de eerſte Lesſe voorneemens was te verrigten! Misſchien heb ik UL te lang opgehouden.

den. Dog de rijkheid der ftoffe duldde nauwlijks eenige verkorting. De tweede Lesfe, die ik morgen naamiddag op het zelfde Uur zal geeven, verwagte ik dat als nuttiger voor den Schilder UL. te beter behaagen zal.

Ik hebbe gezegd.

TWEEDE LESSE

EDELE, GEACHTE, GELEERDE, BEROEMDE, EN IN ALLERLEIJE WETENSCHAPPEN, EN FRAAJE KONSTEN, ZEER UITMUNTENDE MANNEN!

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

In de voorige Lesſe meenen wij aangemerkt te hebben, dat buiten *Crispyn van de Pas* niemand bijzondere regels opgegeeven hadde om allerleije Beesten met eenige zekerheid te tekenen. Wij voegen 'er bij, dat de Geraamtens, offchoon die in de Dieren, gelijk in de Menſchen, den waaren grondſlag van het geheele gebouw uitmaaken, over het algemeen zoo ſlegt verbeeld, en zoo gebrekkig behandeld zijn, dat de Schilders van dezelve volſtrekt geen gebruik maaken konnen.

Alle de Geraamt-verbeeldingen van *Coiter* zijn, wat de geſtalte betreft, afſchuwelijk; die van *Meyer* zijn nog veel ſlegter: Zelfs is 'er geen één enkel in het kostbaar, en anders uitmuntend werk van den Graave *de Buffon*, welke den Schilders eenig nut doen kan. Want in allen zijn de Ruggraaten in eenen rechten lijn, even als bij *Coiter*, de

de Armbeenderen met den voorarm, het Deijebeen, en de ſchenkels meede in eenen rechten lijn, en dus de Pooten allen zoo lang, dat ten aanzien der Halzen geen één van die Dieren het eeten van den grond zou kunnen raaken.

Ik heb mij nogthans over deeze wangeſtaltens niet verwonderd, zedert dat ik in het vergangen Jaar de Sceletten zelve in 's Konings Kabinet gezien hebbe. Als ik in den Jaare 1749. te Parijs was om mijne Studien te voltooijen, hadt men om de groote verandering, die men toen in het Kabinet maakte, allen opgeſlooten.

Cheſelden heeft in zijn groot en kostbaar werk over de Beenderen te gelijk een groot getal geraamtens van Dieren gegeeven, die wel cierlijk behandeld, en door *van der Gucht*, en *Schijnvoet* zeer konſtig gegraveerd zijn, maar altoos naar gebrekkige voorbeelden. Die van de Haagdis, Schild-pad, Krokodil, en Arend zijn zeer ſchoon. Die van den Beer, en het Konijn zijn onverbeterlijk, zoo is, ook die van den Zwaan. Het Geraamte van den Struijs kan genoegzaam dienen, dog niet die van het Varken. Over het geheel derhalven zijn de Sceletten der Dieren door *Cheſelden* naagelaaten de fraaiste, en de beſte.

Dan, UE. zullen met reden verwagten, dat men het Geraamte van het Paard, (als het ſchoonſte Dier voor Vermaak, en het nuttigſte voor den Landbouw, en Oorlog,) het *allerbest*, en *allernaauwkeurigst* zal afgebeeld hebben? Maar helaas! buiten die, welke door den grooten, en beroemden Dierenſchilder *Stubbs* getekend, en gegraveerd is, vindt men 'er geen een eenige, welke eenigzints Lof verdient.

De afbeeldingen van *Carlo Ruini*, als den eersten Ysbreeker, zijn vrij

vrij goed, voor zoo verre dezelve tot de Ontleedkunde gefchikt zijn, dog volftrekt onnut voor een Schilder. Oordeelt nu zelve, T. wat 'er van die van *Saunier*, van *Snape* en van andere te gelooven zij, als zeer flegte Copijen van de reets zeer gebrekkige plaaten van *Carlo Ruini?*

Dog nog meer verwondering verdient, dat 'er thans in het zoo beroemde School bij Parijs, dat is te Charenton in de Koninglijke *Ecole Veterinaire* geen een eenig Paarden Scelet, fchoon door *Bourgelat* te zaamen gefteld, gevonden wordt; welke ik eene plaats in mijn Kabinet zou vergunnen. Het fchouderblad, en armbeen is in allen kwalijk geplaatst. (*)

Het Scelet van het Paard door *de Buffon*, en door *La Gueriniere* opgegeeven is nog flegter dan de voorgaande.

Maar dat van *G. Stubbs* is overheerlijk, naauwkeurig, alle de deelen zijn welgeplaatst, in eene goede proportie, fchoon getekend, de Spieren zijn naauwkeurig, en wel gedaan: in één woord, dit Paarden geraamte en Spiergeftel is een Meefterftuk, en *Stubbs* een ftandbeeld waardig.

Is het dan zoo gelegen met het Paard, het allernuttigst Dier, verbeeldt U. G. T. wat 'er van de Geraamtens der overige te denken zij, die geenen *Stubbs* tot maaker gehad hebben.

Dan gefteld, een Schilder hadt volftrekt noodig om de geraamtens van alle dieren volmaakt wel te kennen: zoo was het niet mogelijk, dat iemand immer tijd genoeg hebben, of lang genoeg leeven zoude om ze wel aftebeelden. Ook leert de ondervinding, dat alle Beroemde Meefters reets *Groot* geweest zijn, voor hunne 30. Jaaren; en derhalven, dat het niet volftrekt noodig is, zoo diep ee-

(*) Dit was in 1777. U.

eene kennis te hebben van alle de geraamtens: maar wel, dat men zekere algemeene deelen kenne, en voor alle de zulke, die ik mij vleije allerduidelijkst aangeweezen te hebben in alle dieren overeenkoomſtig te zijn, in de voorige Lesſe: op dat men naar het Leven ſchetzende te ſpoediger, en met meer volmaaktheid de dieren zou konnen aftekenen.

Zoo ſchijnen *Potter*, van *Berchem*, zoo *Wouwerman*, en andere gedaan te hebben! Op dezelfde wijze ſchijnen *Snijders*, *Caſtiglionei*, en voor al de weergalooze *P. Testa* gehandeld te hebben. Welken laatſten ik UL. als den allernauwkeurigſten inzonderheid aanprijze. Ik ſpreeke niet van *Reidinger*, om dat alle zijne Dieren, eenige weinige Honden, en Harten uitgezonderd, wezenlijke *Caricatures* zijn, en buiten het tekenachtige niet waardig zijn om genoemd te worden!

Van Berchem evenwel is niet net in de plaatzing der deelen van Koeijen, Ezels enz. Hij is dikwijls gebrekkig in de ſchouderbladen, voor al van vooren te zien. De koppen van zijne Ezels zijn ſlegt, veele Schaapjes mistekend of ſchoon door hem zelven geëtst. Het ſcelet ontbreekt overal.

Zijne Bokjes zijn de beste ten opzigte der waarheid. Die door D. *Visſcher* geſneeden zijn, hebben de zelfde gebreken, en zijn minder haairig.

In de Harten jagt door *Dankerts* geſneeden is een fraai Paard, het Hart te dun van lijf.

Adriaan van de Velde heeft in zijn zoogenaamd Bullenboekje de meeste Koeijen zeer ſchoon getekend: voor al den ſtaanden Bul, de eetende Hokkeling, ſchoon wat te hoog van pooten. Ook is het

heupenbeen in zommige veel te lang, voor al in het loopende Koetje.

Zijn eetend Paard is ſlegt, de kop ⅟₇ van de hoogte te klein, de ſchoft niet hoog genoeg, en om de kleinte des kops de hals veel te lang. Misſchien kan men zeggen, *dat geen ſchilder ooit een eetend Paard behoorde aftemaalen, zoo leelijk is de dan te lang ſchijnende hals!*

Om voort te vaaren, moet ik nog van Adr. *v. de Velde* zeggen, dat hij een eetend Koetje zelf geëtst heeft, 't welk zonderling ſchoon is!

Paulus Potter heeft een Bul geëtst, die op verre naa zoo ſchoon niet is als die van A. *v. de Velde.* Veele van zijne koejen zijn zeer gebrekkig in de tekening. Hij is mede met het ſchouderblad verlegen, gelijk meest blijkt in die door M. *de Bije* geëtst zijn.

Maar, waarom vraagt Gij! Houden wij dan de ſtukken van alle deeze Meeſters zoo verwonderlijk, en zoo ſchoon? De oplosſing is gemakkelijk te geeven; om dat wij zelve geene naauwkeurige kennis hebbende van de dieren, ons ligt te vreden houden, wanneer het over het algemeen wat voldoet! Eene geestige *Zwier*, en meesterachtige toets betoveren ons, en bedekken onze onkunde zoo wel, als het gebrekkige van den Meeſter!

Ik gaa over tot de werken van *D. Stoop*, die mede bij de Liefhebbers in eenig aanzien is. Alle zijne Paarden zijn zeer ſlegt getekend, de Pooten te grof, alle te klein van kop, en hals.

In den Windhond dien ik van hem gezien hebbe is niets zekers; kortom hij ſchijnt bij mij den naam van Meeſter naauwlijks te verdienen.

Wat zal ik zeggen van *S. de Vlieger*? wiens Landſchapjes in de daad

zeer

zeer ſchilderachtig zijn. Dog zijne Vogelen zijn ſlegt, de Windhonden gebrekkig in ſchouders, en armbeenen. Zijne Varkens zijn niet naauwkeurig; even gebrekkig zijn ook zijne Schaapen.

Petrus de Laer heeft vrij goede Geijten, Honden, Ezels en Varkens geſchëtst, dog de Paarden hebben het gebrekkige van die van *Stoop*, en de Koeijen zijn ſlegt.

Joan van den Hecke, ſchoon nog al bekend bij de Liefhebbers, verdient niet dat wij hem aanbeveelen: om dat hij Paarden, Koeijen, Ezels, Honden, in één woord, alle beesten zeer ſlegt getekend heeft.

A. B. Flamen, die in de viervoetige Dieren zeer gemeen is, heeft nogthans redelijk wel geſlaagd in de Visſchen.

Picart Le Romain, heeft eene verzaameling naagelaaten van Leeuwen, waar van de meeſten zeer ſlegt zijn getekend; zommige van *Rembrand* zijn uitmuntend ſchoon, ook is die van *A. Durer* zeer fraai. De Koppen van allen zijn ſlegt, uitgenoomen die door *Rembrand* gedaan zijn.

Veelen geeven een ſlegt uitzigt aan hunne Dieren, om dat zij niet letten op de plaatzing der Oogappelen, of *pupillen*. Want offchoon die rond zijn in veele, ſtaan zij dwars in alle de gras eetende en herkaauwende Dieren, en op en neder in de Leeuwen, Tijgers, en Katten. In de Honden ſtaan zij niet midden in het oog, maar digter naar den neus enz.

Omtrent de Tanden vallen de meeſten ook gebrekkig:

Ph. Wouwerman is niet alleen zeer geestig in de afbeelding zijner Paarden, maar brengt 'er meerder waarheid in, dan ik bij anderen meene gezien te hebben.

Die door *Dankerts*, en *Joh. de Visscher* gesneeden zijn, houde ik voor de beste.

Ik zou geen einde vinden, wanneer ik allen beschrijven wilde; het is genoeg, dat ik als met den Vinger aangeweezen hebbe alle zulke gebreken, zelfs in de grootste, en beroemdste Meesters, die voorgekoomen zullen kunnen worden, door de manier, welk ik in dit uur zal aantoonen.

Dog eerst moeten wij zien, wat van *de Pas* gedaan heeft?

Fig. 6.

C. v. de Pas geeft in het V Deel bladz. *6.* van zijn werk, zoo als Hij meent, eene ligte manier om een Paard uit de hand zonder passer of regel te maaken.

Men trekke uit de hand naar het oog een vierkante ABCD, en verdeele die in 9 gelijke deelen 1. 2. 3. 4. 5 — 9. Ik maake, zegt hij wijders, *drie ronde Cirkels*, den een voor de billen, den anderen voor den buik, den derden voor de schouderen en borst.

C. van Mander heeft mede zulke drie Cirkels aangepreezen, zie schilderboek cap. 9. § 8. fol. 16, waarschijnelijk heeft *v. de Pas* A. 1665 zijn werk uitgeevende C. van Mander die A. 1603 reets schreef hier in gevolgd.

Wijders voor de roede en scheidinge des buiks ½ van 4 en 5. Dan nog een voor den hals, naamelijk het 10de Veld en de geheele zijde daar van voor de lengte van den kop.

Op deeze manier heb ik aantemerken, 1. Niet te begrijpen welk mensch begaafdheid hebben zal om die juiste vierkanten en verdeelingen naatemaaken.

2. Toont

2. Toont hij niet waarom de midden punten der Cirkels in den ſchuinſchen lijn *F. G* loopen? nog hoe die bepaald worden?

Het kruis van het Paard wordt hier door hooger dan de ſchoft, daar de ſchoft, en volgens *Bourgelat,* Tom. 1. Fol. 476. $\frac{1}{10}$ hooger is, en omtrent even eens door *Stubbs* bepaald wordt. Het ſtrijdt ook met zijne eigene tekening, Bladz. 7.

3. Zie ik niet hoe de Kop $\frac{1}{3}$ van de hoogte worden kan: daar de hoogte van den ſchoft of *Garot* H. tot onder den Voet I. is $2\frac{1}{2}$ Kop, of zoo gij wilt, is de Kop gelijk aan $\frac{2}{5}$ van de hoogte en lengte van het Paard.

4. Maakt hij de Hielen M, en de voorhand N even hoog, daar die voor 1 Kop, agter $1\frac{1}{6}$ van den grond is.

Dit is zeker dat men volgens *de Pas* zijn manier geene de minſte zekerheid heeft, en vooral niet wanneer men Paarden in eenen anderen ſtand wil afmaalen.

De proportien door *Bourgelat* opgegeeven zijn goed, dog de Kop van zijn Paard is te klein.

Chr. Theoph. Murr, prijst zeer eenen *Heinrich Lauten Saks*, *unterweiſung der perſpectief und proportion der Menſchen und Rosſe.* Francf. 1564 in folio, welken ik nimmer gezien hebbe.

Daarna Bladz. 24. *De Koe.* Fig. 7.

V. de Pas verdeelt de lengte AB in 3 deelen: $\frac{2}{3}$ twee maalen genoomen geeft de hoogte.

$\frac{1}{3}$ Voor de dikte, al het overige geeft geene zekerheid.

De Kop is mede $\frac{1}{3}$ 't welke naa genoeg waar is. Dan nooit ſtaat eene Koe met den Kop zoo hoog.

Dan dit alles helpt weinig om te ſlaagen, want nog hoogte, nog beloop der ſchoften, rug en heupen, nog hals worden bepaald.

V. de Pas geeft vervolgens Tab. 23.

DEN ELEPHANT.

In een vierkant gedeeld in 12 ruiten, neemt hij een Ovaal voor den romp zonder dat die eene bepaalde maat heeft. De geheele gedaante is wanſtallig. Ook is 'er geene maat voor de Pooten. De agterſte zijn dikker dan de voorſte, 't geene niet alleen in de Elephanten, en Kameelen, maar ook in Paarden en alle andere dieren recht anders om waar is.

Het ſcelet bij *Perrault* is zeer gebrekkig en tegens de proportie; zoo is ook dat van *De Buffon.*

De afbeelding van den Elephant Pl. 1. p. 142 is naar een bootzeerſel gemaakt, en mij weinig voldoende.

Ik kan zeggen dat de Elephant dien ik gebootzeerd hebbe, zeer naauwkeurig van proportie is, dog hij was ſlegts een kalf, hebbende den Kop werkelijk laager dan den rug. De Kop van den Elephant door *De Buffon* afgebeeld is met de ſchoft veel hooger dan het kruis. Ik heb mij verwonderd over dit verſchil; dan laatstleden zomer te Verſailles zijnde zag ik een Elephant die veel grooter was en tekende dien af, om dat waarlijk de kop en ſchoft hooger waaren, en het dier eene geſtalte had tusſchen die van *De Buffon* en de mijne in. Men moet derhalven mijn model alleen op jonge Elephanten toepasſen.

Tab. 25. tekent *V. de Pas* den Kameel, wederom in een langwerpig

pig rond voor den buik; al het overige is kwalijk getekend. Het gene hij Tab. 31 voor de Honden opgeeft is geheel mis, gelijk ook de regels voor de Katten.

Tab. 43. ſchikt hij van gelijken drie Cirkels voor de Harten, den eerſten kleiner dan de tweede, en dien kleiner dan de derde, maar waarom en hoe veel?

Vermits nu deeze de eenigſte is, die getracht heeft tot het tekenen van allerleije Dieren regels te geeven, en wij, ſchoon zijne poogingen lof verdienen, getoond hebben dat dezelve geheel en al onvoldoende zijn, zoo laat ons nu zien en toonen, op welk eene wijze men met veel meer gemak en met de grootſte zekerheid dit werk verrichten kan.

Algemeene Regel voor alle Beesten.
Fig. 8.

Trek A B C naar behooren, of liever naar de eigenſchap van het beest, het welke afgebeeld moet worden, derhalven ſchuins, vlak of ſchuinſcher naar C, b, v, in een Schaap, Kameel enz.

2. Volmaak het dwars Ovaal A B C D.

3. Trek F E het ſchouderblad, en C H het heupenbeen, gelyk $\frac{2}{3}$ van den Kop in een Paard. = den Kop. in eene Koe.

En ſchets het Armbeen E G, en het Deijebeen I K, zoo dat de Elboog en Knie in het Paard, Koe, enz. even hoog zijn, en gelijk met den buik.

4. Volmaak de Beenen voor en agter, dat is trek K L, M N, N O, O P en voor G R, R S, S T.

Wan-

Wanneer R en L even lang zyn, klimt de Hiel M L van zelven hooger.

5. Schets den Hals, naar eigenſchap van het Dier, en vervolgens den Kop met het geene wij reets pag. 33. hebben aangetoond.

En neem de regels in acht pag. 31. No. 2 en 3. Pag. 32. Voeg er het verſchil in de lengte der lendenen bij, en men zal in allen dezelfde ſchets konnen gebruiken.

Tweede Regel.

Wanneer men aan het Armbeen de Spieren voegt a Q. g f, G f R, zal men het beloop des voorpoots; en trekt men c b, H c d M enz., zal men altoos de gedaante van den agterpoot verkrijgen.

Derde Regel.

De voorſte Ribben zijn altoos recht en gedekt door het Schouderblad, de agterſte ſtaan altoos ſchuins agterwaarts. In het Paard loopen ze tot digt aan het heupenbeen, in de Koeijen zijn de lendenen langer en van daar die driekante holte; zie fig. 2. E F G.

Vierde Regel.

In alle dieren met Hoeven of geſchoende pooten zijn de handen en voeten langst. R S en M N.

In de ſpringende als Leeuwen, Honden, Haazen, zijn de Schenkels langst en de Voeten kort.

Toe-

Toepasſing van deeze Regel op de Vogelen. Fig. 9.

Trek wederom het ovaal en plaats den arm A B. die nu opgevouwen moet zijn, als de Vogel niet vliegt, gelijk B C. trek C D de hand, D F den duim en DE de overige vingers.

2. Trek vervolgens G H het Heupenbeen en ſtuit; I K de Deije, K L den Schenkel, L M den Voet, M de Klauw.

3. Den Hals in evenredigheid der hoogte van het lighaam N Q, en volvoer den Kop Q R. Waarvan de bovenkaak in zommigen zeer beweegelijk is, gelijk R S in den Arend, Papegaaij en in den Eendvogel.

4. Is het een vliegende Vogel, zoo moet het borstbeen van eene groote rib voorzien zijn, om de inplanting van de Spieren te bezorgen (De Struis en Caſuaris hebben zulk eene ribbe niet) gelijk ook een *bril* N O. tot het zelfde einde.

Door het aanvullen der Spieren verkrijgt men de gedaante der Deijen, enz. en door de pluimen er op te plaatſen de gedaante van het geheele Dier, de Slagpennen dekken dan de deijen enz. (*a*)

Corol-

(*a*) *Belon de Mans* heeft in zijne *histoire de la Nature des oiſeaux* in 1554 pag. 40, 41. met twee figuren het geraamte van een Mensch en Vogel verbeeldende, de volmaakte overeenſtemming der beenderen van het hoofd tot de voeten allercierlijkst aangeweezen. Ik heb dit niet aangemerkt voor den 19 Junij 1779.

De Natuur heeft in alle Vogelen, om het zwaartes middenpunt naar vooren te brengen den rug verkort en de lendenen geheel agtergelaten. Daar zyn veele, welke ſlegts 6 wervelen, en dus ook maar 6 ribben hebben aan eenen kant; op deeze manier blijft er van de 17 wervelen, zoo als die in den mensch zijn, ſlegts een ⅓ gedeelte. Het is genoegzaam omgekeerd bij den Kikvorsch fig. 10., welkers zwaarte naar agteren moeſt gebragt worden. Om de meeſte kragt in de Spieren der agterpooten te brengen, was het derhalven noodzakelijk dat de lendenen bleeven. Dus heeft de Schepper bijnaa den geheelen rug weg gelaten en den hals op

de

Corollarium.

Aangezien wij getoond hebben, dat de voorste pooten van alle viervoetige Dieren en Vogelen gelijkvormig zijn aan onze armen, zo volgt, *dat het ongerijmd is*, de vleugelen te geeven aan menschen, zoo als men gewoon is aan Engelen en Cupidoos te doen.

Ten tweeden, dat 'er geene Centauren konnen zijn, om dat die dan 6 pooten, en twee buiken en borsten hadden. Gelijk het *Aristoteles de incessu Animalium* Cap. XI. p. 742 D. klaar aangetoond heeft; ook *Lucretius*.

Dat 'er geene Tritons zijn konnen nog Meerminnen zal uit het volgende blijken.

OVER DE VISSCHEN. *Fig.* II.

BETOOG dat Visschen gelijkvormig zijn aan de Viervoetigen Dieren.

Trek wederom den romp B A C G, aangezien de visch geen hals nodig heeft, en ook niet heeft (de ademende Visschen uitgezonderd die eenen kleinen hebben) zoo plaats den kop D A B E. onmiddelijk op den ruggraat A (*a*).

2. Vermits de romp zig nu niet beweegen kan, schoon in evenwigt met het water, wordt 'er eene kragt vereischt even als de riem van een boot ΔΠΘ, waarmede men nu den Visch kan vergelijken.

Dan vermits in den Visch zelven eene beweegende kragt vereischt wordt,

de lendenen geplaatst. Daarom zijn er geene ribben, en het dier schijnt ons met reden zeer kort van Lijf. Zie *A. J. Roesels* figuuren in zijne *hist. Nat. Ranarum* etc Nürnberg. 1758.

(*a*) In allen is de eerste wervel met den Kop vereenigd door middel van kraakbeen, als alle anderen onderling zijn. Ik heb dit in snoeken zeer naauwkeurig naagegaan.

wordt, blijkt het, dat en de ſtaart C H en de groote dwarsgraaten tot inplanting der ſpieren nodig zijn. Hoe Π Θ of de ſtaart langer is, hoe de Visch ſneller zal konnen voortzwemmen.

Corollarium I.

De Boot zal de minſte beweeging hebben, wanneer het center van *Turbinatie* en zwaarte in een punt zig vergaderen. Dit is in eene boot onmogelijk, maar heeft altoos plaats in de visſchen, om welke reden zij ook in een rechten lijn zwemmen konnen, terwijl de boot altoos met het voorſteven henen en wederſlingert.

Maar de Visch moet zich recht houden, om die reden heeft hij nodig de borstvinnen B F en de buikvinnen G. wanneer men B F wegſnijdt gelijk *Actedi* gedaan heeft, valt de visch om.

Corollarium II.

Vermits de Visſchen met het water in evenwigt zijn, en alle met den ſtaart zwemmen, of zig voortroeijen, blijkt dat ze alle horizontaal in het water liggen.

2. Het center van Turbinatie zal verſchillen naar maate de zwaarte van den kop van den Visch. En daarvan zal afhangen de lengte van den ſtaart.

3 Aangemerkt in de Visſchen de gedaante meer verandering kan ondergaan dan in de viervoetige dieren, zullen 'er meer verſcheidenheden in de eerſte, dan in de laatſte plaats hebben. Ook telt *Linnæus* Edit. 10. 1766. ſlegts op 212 zoorten viervoetige Dieren en 480 van Visſchen.

4 Het is daarom onmogelijk dat er Tritons, en Meerminnen zijn, dat is Zeegedrogten die met het lighaam over einde zwemmen, zoo dat de ſtaart een rechten hoek met den ruggraat maakt.

Het zwaartens Center zal ze in eenen rechten lijn brengen, en dus is het ongerymd dezelve te ſtellen.

Dan wij keeren te rug tot de pooten der Visſchen. Aangemerkt de Visſchen zig met den ſtaart voortzetten, hebben ze geene lange pooten, geene deijen, nog ſchenkels, nog voeten nodig. Derhalven ook geen beenig bekken, gelijk bij alle viervoetige dieren en Vogels plaats heeft.

B E W IJ S.

De natuur geeft ons daarvan een zeer leevendig en zeer treffend Voorbeeld in de gedaanteverwisſeling van den kikvorsch. Deezen heeft de wijze Schepper een ſtaart gegeven, zoo lang ze geene pooten hebben, dan zoo draa die uitkoomen en kracht krijgen, krimpt de ſtaart allengskens in, tot die geheel verdweenen is. Dit wonderwerk konnen wij alle voorjaar zien, dog wij loopen het voorbij, om dat het dier zelf om zijne veelheid en onaanzienelijkheid niet geacht wordt.

Herſchepping van Viervoetige Dieren in Vogels.

Fig. 12. EERSTE VOORBEELD.

EENE KOE EN EEN VOGEL.

Trek en teken het geraamte van de Koe als voren. pag. 34.

Bewerking. Ligt den romp overeinde in GC, zoo volgt van zelven dat de voorpooten van den grond rijzen. En 2° dat het Center van zwaarte nu niet langer gedragen wordende door de voorſte pooten, de agterſte EF moeten gebragt worden in EI.

2. De

2. De romp G nu zoo hoog boven den grond koomende moet de hals zijn als G H. En de kop agter over gehouden worden om gedraagen te worden in H J. de lijn van propenſie.

3. De Voorpooten nu onnut om te loopen, dienen tot vleugelen, en worden geſchikt als in de 4de regel. pag. 48.

4. De vogelen als konnende wegens hunne vederen, door geene vliegen geplaagd worden, behoeven geen langen nog zeer beweegelijken ſtaart.

TWEEDE EN LAATSTE VOORBEELD

Een Viervoetig dier in een Mensch. Fig. 13.

BEWERKING.

Vermits de veelvuldigheid van Lijnen te groote verwarring maakt, is het best. Een Paard, bij voorbeeld, eerst op zijne 4 Pooten te ſtellen, daarnaa overeinde te zetten. En aan te toonen. 1. Dat nu de heupen kort in een koomen.

2. De Voorpooten nederwaarts moeten hangen en een ſleutelbeen noodig hebben.

3. Dat de Deije en Schenkel nu in een rechten lijn moeten koomen.

4. Dat het Hoofd nu niet nodig heeft op een langen hals te ſtaan, en derhalven dat nu die hooge ſchoft onnut is. En

5. Dat de Rug plat wordt.

6. Dat het Hoofd, eerst de Hersſenen voor elkanderen hebbende nu in een rond gevormd is, en de centers van zwaarte en beweeging in een punt moet hebben.

 7. Dat

7. Dat noodwendig de Kaak ingetrokken moet worden en dus de Neus nu uitsteeken moet.

8. Dat men de Voeten moet inkorten.

9. De Pooten vijf Vingeren geeven.

NB. Uit de derde regel volgt natuurlijk dat de Deijen en Kuiten bij den Mensch, gelijk ook de Billen, naa evenredigheid zeer dik moeten zijn, om den Romp overeinde te kunnen houden. *Aristoteles* heeft zulks zeer wel opgemerkt. *de Part. Animal.* l. IV. p. 1037. *Homo unus cauda vacat, nates habet, quod nulli quadrupedum datum est. Crura etiam homini femore surâque carnulenta sunt.* —— *Quorum causa una est omnium, quod homo solus animalium erectus est, itaque nates carnosas fecit & femora & suras.*

SLOT.

Zie daar Hoog Geachte Toehoorders! volbragt, 't gene ik voorgenoomen hadde aantetoonen! Heb ik niet geslaagd naar uwe verwagting om genoegzaame regels aan de Schilders te verschaffen. Ik zal uwe nieuwsgierigheid voldaan, en UL. een dieper inzigt gegeeven hebben in het bestek der algemeene schepping der Dieren!

De aandagt waarmede Gy L. my hebt gelieven te vereeren, verplichten my UL. te bedanken, voor deeze zonderlinge Gunst.

Ik hebbe gezegd.

OVER

OVER HET

GEDAANTE

SCHOON

1782.

EDELE GROOTACHTB: ZEER GELEERDE, ZEER KONSTRIJKE, EN ZEER AANZIENELIJKE HEEREN!

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

INLEIDING.

Alle menſchen van gezond oordeel, en kennis, alle Bewonderaars, en liefhebbers der verrukkende Schilderkonst, hebben altoos, en genoegzaam van alle tijden, éénpaarig zig opgedrongen, ſtandvaſtig geloofd, en met kracht beweerd: *dat 'er een eeuwig, of onveranderlyk Gedaante-ſchoon beſtond in de waereld. Als mede, dat wij er alle, zonder onderſcheid, een ingeſchaapen gevoel van zouden hebben.* Dog geen van allen, jaa niemand heeft, als nog, dat wezenlijk, dat eeuwig, en onveranderlijk Schoon uitdrukkelijk kunnen bepaalen, veel min aantoonen!

Het is mijn's bedunkens niet in de Natuur! Dat is, niet in de geſchapene dingen, of liever niet in Menſchen, in Dieren, nog Planten, om dat nimmer in dezelve eenige Evenredigheid aan zekere, en ſtandvaſte Regels onderworpen, heeft plaats gehad; maar wel ééne onveranderlijke, en volmaakte Overeenſtemming der zaamenſtellende Deelen,

tot hun onaffcheidelijk nut alleen betrekkelijk, welke op geenerleije wijze eenige Schoonheid influit!

De Achtbaare Oudheid, haare grootfte Wijsgeeren, en Beroemdfte Konftenaars, hebben, even als die van onzen tijd, gemeend; dat *het Gedaante-fchoon* in de daad afhing van zekere Evenredigheid der deelen tot elkanderen. Dus zegt *Galenus* (*a*), „ dat Schoonheid niet „ zoo zeer in eene gevoegelijke overeenkoomst der Elementen, als „ wel der zaamenftellende Deelen gelegen is: bij voorbeeld van den „ Vinger tot de Palm, en Hand; en van deeze tot den Elleboog, en ge- „ heelen arm: om kort te zijn, van alle de deelen tot elkanderen; zoo „ als in het Boek der Proportien van *Polycletus*, Norma genaamd, „ gezien kan worden!" Volgens deeze maakte hij *een Beeld*, 't welke men om de Schoonheid der Proportie, even als zijn Boek, met den naam van *Norma* of *Regel*, beftempelde! Van dit Konst-ftuk wordt ook door *Plinius* (*b*) gewag gemaakt, als van een beeld, 't welke van alle Konftenaars, geene uitgezonderd, om de fchoonheid van deszelfs proportie Canon bijgenaamd, en als zulk een gehouden is geworden!

Op het voorbeeld der Ouden hebben alle Beeldhouwers, en alle Schilders, van de XV. Eeuwe af, wanneer de fraaije Konsten wederom begonnen te bloeijen, die gewaande Evenredigheid op nieuws ingevoerd, en met yver verdedigd; gelijk uit *Da Vinci*, *Alb. Durer*, uit *Lomazzo*, en uit den grooten naavolger van *Raphaël*, den beroemden *Mengs*, geblijken kan.

Wanneer nu hunne ftelling, al eens voor goed gekeurd wierdt; bleef

(*a*) Clasfis I. p. 255. tegens het einde H.
(*b*) *Plinius*, Tom. 3. Lib. 34. Cap. 8. §. 3. p. 650 — Edit. Harduini.

bleef er nog deeze vraage over: *Waarom die regelmaatige Evenredigheid op onze ziel eene noodzaakelijke uitwerking zou moeten hebben van goedkeuring, en toeſtemming, en wel, bij alle menſchen, zonder onderſcheid?* Wordt het wel vereischt, dat wij geboren worden met het inwendig gevoel van Gedaante-ſchoon, even als *God* ons, van de geboorte af aan, ingelegd heeft *het inwendig gevoel van Zedelijk ſchoon*, van Deugd, van Liefde, van Dapperheid, van Trouwe, van Vriendſchap, en dergelijke? *Voorzeker niet!* De verſchillende ſmaak in de Schilder- en Beeldhouwkonst, door alle tijden henen, leert ons volſtrekt het tegendeel!

Met recht vraagt Gij dan A. T.! van waar het koomt, dat wij *de Standbeelden der Ouden*, met zulk eene algemeene toeſtemming, door zoo veele Eeuwen bevestigd, *ſchoon* noemen? Waarom een *Polycletus*, een *Lyſippus*, een *Phidias*, een *Apelles*, ſtandvastig geroemd wierdt? Waarom een *Michaël Ange*, een *Raphaël*, een *Correggio*, en een *Titiaan?* om niet van anderen te ſpreeken, die geen minderen lof verdiend hebben? Terwijl het teffens waar blijft, dat de Schoonheid hunner Konstſtukken, niet dan door veel ſtudie, recht gekend, en beoordeeld kan worden?

Heeft, *vraagt Gij eindelijk*, heeft de Goddelijke Schepper, de Menſchen, de Dieren, en Planten zoo gevormd, dat zekere Evenredigheid der deelen 'er het Schoon van uitmaakt, even als wij zien, dat zulke Evenredigheden onveranderlijk plaats hebben, *in de toeneemende Snelheid der Vallende lighaamen? In de werking der Vloeiſtoffen?* *der Centervliegende krachten? in de wemelingen der Slingers? en in den omloop der Hemellichten om hun gemeen middenpunt?* Misſchien is die Schoonheid zelve enkel toevallig, en nimmer opzettelijk beoogd door den Schepper?

Ons voorneemen is G. T. om UL. in dit Uur te toonen, dat de groote Schepper van Hemel en Aarde, in de vorming der Lighaamen, van Dieren, voornaamelijk, niets anders beoogd heeft, dan enkel de Nuttigheid der zaamenſtellende Deelen, en geenzints derzelver ſtandvaste Evenredigheid! Derhalven, *dat 'er geen Stellig, geen Onveranderlijk, geen Eeuwig Schoon plaats kan hebben omtrent de gedaante der Dieren!*

Tot welke wij ons, hoofdzaakelijk, bepaalen, om dat de beſchouwing der Plantgewasſen ons te verre zou doen uitweiden, offchoon 'er het zelfde in hunne gedaantens plaats heeft. Uit deeze gronden zal ik derhalven zeer klaar, en onbetwistbaar, aantoonen, *dat al het Schoon, 't welke wij meenen in de gedaante der Menſchen, en andere Dieren plaats te hebben, afhangt van eene onderlinge Overeenſtemming, gegrondvest op het gezag, van eenige weinige.*

En teffens betoogen, *dat Gedaante-ſchoon eene loutere inbeelding is, die alleenlijk van gewoonte afhangt.* (c)

En eindelijk, zal ik doen zien, dat de bekwaamheid om het Schoone te bemerken, en te beoordeelen, *Gevoel, Smaak* of *Tact* genaamd, wel af hangt van zekere geſchiktheid, aan zommige Menſchen bijzonder eigen, maar meerendeels van aankweeking, van het dagelijks beſchou-

(c) Edm. Burke *on the Sublime and beautifull*, zegt daarom te regt p. 185 – 186. Since if proportion does not operate by a natural power attending ſome meaſures, it must either be a cuſtom, or the idea of utility, there is no other way. ,, Aangezien ,, de proportie niet werkt door een natuurlijk vermogen, welke eenige evenredigheden ,, hebben, zoo moet zij of door gewoonte of door het denkbeeld haarer nuttigheid ,, behaagen, daar is geen andere weg over."

ſchouwen der beste Konstſtukken: En, dat zij veel al is als de ſom van onze verkreegene Kennis en Opvoeding! (*d*)

Zie daar G. T.! een onderwerp waardig aan deeze Akademie! Maar, zoo als het door mij behandeld zal worden, weinig geſchikt om uwe Toeſtemming gereedelijk weg te draagen!

Indien ik derhalven ooit uwe toegeevendheid nodig gehad hebbe, G. T. indien ooit uwe goedgunſtigheid mijwaarts is vereischt geworden, is het in dit Uur, nu ik geene nieuwe waarheden te berde kan brengen, om UL. gelyk in mijne voorige vertoogen, door iets vreemds aangenaam te verrasſchen, en in te neemen!

Dan nu, moet ik UL. eerst ontdoen van diep ingewortelde vooroordeelen, van vooroordeelen, die door het gezag van eenige honderd Eeuwen, eene ſchijnbaare, en onwederſprookene bevestiging ofte *ſanctie*, verkreegen hebben! Deeze moeijelyke taak afgedaan zijnde, moet ik UL. uwe toeſtemming in weerwil van U zelven afpersſen, en gewinnen. Waar van de uitvoering voorzeker niet gemakkelijk zal vallen!

Om mijne Gedagten klaarer uit te drukken, zal ik even als voorhenen, de zaaken met eenige nieuwe Schetzen ophelderen. Vereert mij ondertusſchen G. T. met uwen aandagt, en ontfangt mijne poogingen gunſtig, gelijk Gijl. gewoon zijt. Kan ik met eene vloeijende Welſpreekendheid aan uwe Kiesheid niet voldoen, zal ik ten weinigſten door het betrachten van alle mogelijke kortheid UL. Genegenheid zoeken te verdienen.

(*d*) *Winkelmann* bevestigt mijn gevoelen pag. 7. *Von der fähigkeit der empfindung des ſchönen in der Konst.* „ Dat de geſchiktheid tot het gevoel van het ſchoo„ ne in de Konst alleen door Opvoeding wordt opgewekt en aangekweekt".

§. I.

Het Schoon is van de aloudſte tijden af zoo duiſter, zoo bewimpeld, en met zoo veel omſlag van woorden door de Wijsgeeren omſchreeven, dat niets moeijelijker valt, dan te weeten, wat zij 'er eigentlijk door gemeend hebben! Alle hunne ingewikkelde Bepaalingen immers van het Schoon, zyn ijdele klanken, die niets afdoen, en geene de minſte nuttigheid in zig bevatten!

Plato (*e*), offchoon hij duidelijk zegt, dat het 'er eigentlijk op aankoomt, om dat gene te kennen, door welkers middel, *of toedoen*, alle ſchoone dingen, ſchoon ſchijnen; *cujus beneficio omnes res pulchrae ſunt pulchrae*; laat hij 'er nogthans onmiddelijk op volgen: „ Dat het niet anders zijn kan, of de dingen, die in de daad ſchoon „ zijn, ons alzoo moeten toeſchijnen, vooral, wanneer 'er dat ge„ ne bij is, 't welke maakt, dat ze ſchoon ſchijnen!"

De groote, en de eenige vraage is, wat is het voor een ding, 't welke zulks uitwerkt? Is het Evenredigheid? en welke? Is het iets anders? En wat dan?

Ik vleide mij, bij *Vitruvius*, eene betere oploſsing te zullen vinden; dan, ook die zegt, *dat ſchoonheid in de Bouwkunst afhangt van ſchikking, van evenredigheid, en van welvoegelijkheid* (*f*). Hij laat 'er ſtraks opvolgen, dat de *Eurythmie*, de Schoonheid, een bevalligheid, en een aangenaam uitzigt is in de Zaamenſtelling der Deelen; die verkreegen

(*e*) In de Hippias Major. p. 294. B. edit. Serrani.

(*f*) Eurythmia in Architectura eſt diſpoſitio & ſymmetria & decor. de Archit. Cap. 3. p. 12.

gen wordt, wanneer alle de Deelen eens Gebouws, eene bekwaame Hoogte, tot de Breedte hebben; en eene gevoegelijke Breedte tot de Lengte: In het kort, wanneer alles beantwoordt aan de Evenredigheid! Dat is, mijnes erachtens, te zeggen, dat alles Schoon is, het welke Regelmaatig is! (*g*)

Hier aan twijffelt niemand; de vraage is, *welk eene Evenredigheid de Lengte tot de Breedte, en Hoogte moet hebben?* te meer, om dat 'er in de algemeen aangenoomen vijf Ordens van Bouwkonst, niet alleen eene onderſcheidene Evenredigheid plaats heeft; maar ook in ééne, en dezelfde Orde, omtrent de Evenredigheid der overeenſtemmende Deelen, een zeer groot verſchil beſpeurd wordt: gelijk voornaamelijk in de allerſchoonst geachte overblijfzels der Tempels te Athenen, te Heliopolis, te Palmyra, te Poſidonië, en te Rome gezien kan worden.

Galenus, die een groot Liefhebber der Schilderkonst was, (*h*) ſtelde, dat men de Schoonheid vinden moest in zulke menſchen, die eene goede kleur, eene Evenredigheid, en welvoegelijkheid in hunne ledemaaten hadden: *Want*, zegt hij, *ſchoonheid beſtaat in de regelmaatigheid, en in de bevalligheid van de kleur.* (*i*)

Vervolgens prijst hij zeer het voortreffelijk ſtuk over de Proportien van *Polycletus*, (*k*) en beſluit daar naa, dat, volgens het oordeel van alle Wijsgeeren, en Geneesmeesters, de Schoonheid van het menſchelijk Lighaam in eene goede Zaamenſchikking van deszelfs Ledemaaten beſtaan zoude!

Uit

(*g*) ibidem.
(*h*) Meth. Med. Claſſ. 7. p. 6.
(*i*) Iſagoge, Tom. I. p. 255. H. ad finem.
(*k*) Ibid. p. 255.

Uit het gene derhalven van *Plato*, van *Galenus*, en van *Vitruvius* gezegd is, blijkt klaar genoeg; *dat zij dat gene*, cujus beneficio omnes res pulchrae ſunt pulchrae, DOOR WELKERS TOEDOEN, EN MIDDEL ALLE SCHOONE DINGEN SCHOON ZIJN, *niet recht gekend hebben, nog tot Regels wisten te brengen!*

§. II.

De ſtelling, die nog heden plaats heeft, als of wij een ingebooren gevoel hadden van Gedaante-ſchoon, is van die zelfde oude Wijsgeeren ontleend, en overgenoomen. Durft Gij nog twijffelen, *zegt Symmachus* (*l*), aan de Bekwaamheid der Wijsgeeren om over het Schoon te oordeelen; daar zelfs de alleronkundigſte *den Olympiſchen Jupiter van Phidias*, de Koe van *Myron*, en de Priesteresſen door *Polycletus* gemaakt, bewonderen, „ Het vermogen van ons Oordeel „ gaat veel verder; anders zouden de ſchoone dingen ſlegts van weinigen gekend worden, indien het gevoel, van allerlei-ſchoon, zig „ niet zelfs tot de alleronkundigſte uitſtrekte!"

Intelligendi natura latius patet, alioqui praeclara rerum paucis probarentur, ſi boni cujusque ſenſus etiam ad impares non veniret.

Cicero zegt, *dat men zig verwonderen moet, niet tegenſtaande 'er zulk een groot onderſcheid plaats hebbe tusſchen een ervaarenen, en een onervaarenen, dat het waare Oordeel van allen, door elkanderen nogthans, zoo weinig verſchilt* (*m*).

Dion, de Halycarnasſenſer ſtelde, om dezelfde reden, dat de natuur

(*l*) Lib. I. Ep. 23. volgens *Junius* de pictura Veterum p. 40. §. 7.
(*m*) De Oratore lib. 3.

tuur aan alle menſchen zonder onderſcheid, dit inwendig gevoel geſchonken hadde. *Epictetus* gaat tot een belagchelijk uiterſte over; hij eigent immers zulk eene kracht, en vermogen toe aan het ſchoone, *dat het zelfs de Steenen aandoen moeſte* (*n*).

Dat onderwijlen de Ouden, even zoo weinig als wij, zulk een ingeſchaapen gevoel van het Schoone gehad hebben, blijkt uit het geval van *Polycletus*, ons door *Aelianus* (*o*) naagelaaten. Naamelijk, hoe die groote Beeldhouwer ter zelfder tijd twee beelden onder handen hebbende, het eene telkens veranderde naar de Raadgeevingen, en het Oordeel der zoogenaamde Liefhebbers, die hem in zijne winkel kwamen bezoeken; terwijl hij het andere geheel en al naar zijn eigen zin, en oordeel voleindigde: Wanneer nu beide afgedaan zijnde, naar de gewoonte van die tijden, openlijk ten toon geſteld waren; belagchte, en beſpotte men het eerſte geweldig, terwijl men het andere beeld om zijne uitmuntende ſchoonheid hemelhoog verhefte! waarop hij zegepraalende de toeſchouwers te gemoed voerde. *Het beeld*, *door U thans veracht*, en uitgelagchen, *is naar uw eigen* Oordeel, en aangeweezene *verbeteringen* geduurig door mij veranderd en *gemaakt: Dat is het uwe! Het beeld*, in tegendeel, *t'welke GijL. zoo bewondert*, *en zoo hoog opvijzelt*, *is mijn werk alleen; en het mijne!* (*p*)

§ III.

Dan, het is tijd om van deeze uitweiding te rug te keeren, en UL. te

(*n*) Volgens *Junius* ibid. p. 40. §. 7.
(*o*) Variæ hiſt. p. 940—41.
(*p*) Ibid. in de noot.

te herinneren, dat volgens mijne aanwijzing de Ouden zulk een inwendig, zulk een ingeſchaapen gevoel van Schoon, als zij zig vleiden te hebben, in de daad niet hadden: Ik moet 'er bijvoegen, dat alle de Natiën van den wijd uitgeſtrekten Aardbodem, zonder onderſcheid, door de grillige vorming van hunne Lighaamen ons klaarblijkelijk overtuigen, zulk een ingeſchaapen gevoel van Schoon, even weinig gehad te hebben!

Beſchouw de Indiaanen, die hunne fraaije en natuurlijk witte tanden afflijpen, op dat ze het Gitzwart te beter zouden aanneemen! en hunne Ooren, die in Europa, en in ons Land niet te klein konnen zijn, zoodanig uitrekken dat zij, met de nederhangende lellen, op de ſchouders rusten!

Het is onnoodig, dat ik UL. de dikke Chineeſen, en hunne ſchraale, en magere Vrouwen, als de ſchoonſte der waereld, in hunnen ſmaak, afbeelde! of, de Afrikaanſche Vrouwen met haaren nederhangenden Boezem! of de wilde Amerikaanen met hun geſchilderd, en *getatueerd* vel! Die zig teffens verbeelden zeer ſchoon te zijn, als zij hun Neus, Lippen, en Ooren doorbooren, en met allerleije beenderen, en ſteenen vercieren!

Het zou niet minder overbodig zijn te handelen van onze fraaije Vrouwen, die, om haare ſchoonheid te verbeteren, het Lighaam, als een taatstol, met geweld inbinden, haare Schouderbladen over elkanderen persſen, en haaren Boezem plat, en tot elkanderen drukken! Ik zou geen einde vinden, als ik uit de vergelijking der wijd, en zijd verſpreide Volkern UL. overtuigen wilde van alle hunne grillige, ſtrijdende, en ongrijmde denkbeelden van *Gedaante-ſchoon!* Het is genoeg aangetoond te hebben, dat alle aan *één*, en *dezelfde* gedaante *het ken-*

kenmerk van Schoon toegekend, en gegeeven zouden hebben; indien het gevoel van Gedaante-schoon, in de daad zoo ingeschaapen was, als dat van het Zedelijk Schoon; waarover nooit eenig verschil heeft plaats gehad in de denkbeelden van de beschaafdste, zelfs niet van de allerwoeste volkeren. Kuischheid, liefde, trouw, en dapperheid zijn bij allen even hoog geschat, en altoos in even grooten eerbied geweest.

§. IV.

Wij moeten nu onderzoeken, of het Gedaante-schoon, in zekere onderlinge evenredigheid der zaamenstellende deelen bestaa? zoo als *Galenus*, en veelen op het gezag der oude Wijsgeeren, geloofd hebben: en de meeste Konstenaars, op het gezag van *Polycletus*, als nog gelooven!

Wij zullen nogthans voor een oogenblik moeten stellen, als of *Evenredigheid of Proportie de grond was van Gedaante-schoon.* In welk geval het ontegenzeggelijk waar zal zijn, dat dit Schoon, indien niet overal, althans in de Bouwkonst behoorde gevonden te worden; waar van wij het tegendeel met overtuigende voorbeelden zullen aantoonen.

Vooreerst is de *Stylobata*, of Pedestal (*), het voetstuk in alle bouwordens, als nog, zonder eenige bepaalde proportie. *De Toscaansche* heeft tot Blok, een Cubus volgens *Philander* (*q*) die een leerling van *Serlio* was.

De

(*) Alle deeze Pedestallen wierden op het bord getekend en aangeweezen.
(*q*) *Vitruvius* Edit. Philandri. p. 96.

De Dorische is als de Middellijn van het Quadraat, gemaakt op deszelfs breedte (*r*) *De* Jönische is even eens genoomen (*s*). *De Corintische* is als de Diagonaal gevoegd bij de helft der breedte (*t*). *De Composite* of *Romeinsche* is als de Diagonaal en een vierde der breedte (*u*).

Vignola geeft wederom geheele andere Grootheden aan deeze Pedestallen; Planch. I. p. 3. Naamelijk den Middellijn des Quadraats voor hoogte aan het blok *van de Toscaansche* Orde; aan *de Dorische* 1½; aan de Jönische iets meer; aan de *Corinthische* tweemaal de Basis.

In de Ruïnen van Balbek vindt men de *Corinthische* Pedestallen der Pilasters, Tab. V. slegts *twee* Diameters hoog, en *een en een vierde* breed. Een ander, als een Cubus. Pl. 30. ib.

Om kort te zijn, nergens vindt men eene bestendige Evenredigheid. Dit alles is derhalven loutere gissing zonder zekere *Progresſie*, en willekeurig; zoo als ook is de proportie der Pedestallen tot de Plinthen, of *socles* (*v*).

II. Omtrent de proportie der Schacht, in de *Dorische* Kolom, blijkt uit *Vitruvius* (*w*), dat de *Athenienſers* geheel en al onkundig, welk eene proportie men ten tijde van *Dorus* aan de Kolommen gegeeven hadde,

(*r*) ib. p. 100.
(*s*) ib. 104.
(*t*) Ib. p. 107.
(*u*) Ib. 108.
(*v*) Ibid. pag. 199.
(*w*) Lib. IV. c. 1. p. 126.

hadde, 'er die van een Mensch op toegepast hebben; maakende dezelve volgens *Vitruvius* als 1 : 6. (*x*)

Vitruvius (*y*) verleid door dit vooroordeel, keurt de proportie van een Mensch zoo volmaakt ſchoon, dat hij rond uit alle Gebouwen verwijst, die niet even als een wel geproportioneerd Mensch geſchikt zijn. Hij vergelijkt de Doriſche Kolom met een Man, de Jöniſche met eene Vrouwe, zoo dat de *Voluten* het Hoofdhaair verbeelden zouden: En maakt ze als 1 : 8½. De *Corinthiſche* als nog dunner met eene Jonge Dogter; offchoon zij mijns bedunkens beter met een Jongman vergeleken wierdt, om der Heupen wille, en het rijzige 't welk zoo bevallig ſtaat.

Deeze onnatuurlijke vergelijking wordt bijnaa van alle Architecten woordelijk herhaald, vooral door den Heere *Riou* (*z*).

Aangemerkt 'er nu geene overeenkoomende proportie plaats heeft, onder de menſchen van verſchillende Natiën, en Luchtſtreeken, zoo moet de proportie aan de Doriſche Kolom, en aan de overige Kolommen gegeeven, zeer ongelijk, en wisſelvallig zijn!

'Er was geen einde te vinden, wanneer ik deeze veranderingen, en verſchillen zoo in geſtalte, wezenslijnen, gekroesd haair, zwaare baarden, of geene baarden, de bewooners van Afrika, of Amerika eigen, wilde ophaalen?

Wat beduidt derhalven de keuze van proportie in eene Doriſche, Jöniſche, of Corinthiſche Kolom, wanneer die naar deeze aangetoonde,

(*x*) Ibid. p. 126.
(*y*) Ibid. Lib. I. c. 1. p. 79.
(*z*) *Grecian* orders of architecture. chap. II. p. 13.

de, onſtandvaſtige gedaante der Menſchen genoomen zal worden? Ik heb mij verheugd gevonden te hebben, dat *Perrault* (*aa*) deeze aanmerking bevestigt.

Wij zullen bij vervolg zien, dat de *Doriërs*, nooit, aan zulk eene vergelijking gedagt hebben, en alleen de *Hut* op paalen hebben gezet, hoog genoeg om 'er onder door te gaan, en vervolgens die paalen langzaamerhand hebben verhoogd, gelijk uit den Tempel van Theseus *te Athenen*, en die van *Poſidonië* beweezen kan worden.

III. Wat zullen wij zeggen van de hoogte der Corinthiſche Kapiteelen, daar die volgens het getuigen van *Vitruvius* zelven van verſchillende hoogte gemaakt zijn geworden? Zoo dat die van de Portique van het *Pantheum*, hooger dan elders gevonden wierden. (*a*)

Het uitmuntend werk van den Heere *Riou* over de Griekſche Ordens van Architectuur, vooral de Voorreden is waardig geleezen, en vergeleken te worden met de ſchoone Overblijfzels der Grieken, door den Beroemden *Le Roy* ons naagelaaten, met die van *Palmyra*, van *Balbek* en andere vervallene Gebouwen, door de *Grieken*, en *Romeinen* wel eer in Klein *Aſië*, en *Syrië*, geſticht, om overtuigd te zijn, dat niet alleen in de Onderſcheidene, maar ook in de zelfde Ordens, een zeer groot verſchil heerscht omtrent de verdeeling der Entablementen, in de Architraaven of *Epistylia*, in de Kroonlijſten, in de Frieſen, of *Zoophori*, in de *Metopes*, *Triglyphen*, *Modillons* enz. Zoo waar is het, *dat 'er geene wezenlijke, ſtandvaste, en gegronde proportie ooit, of ooit bij de ſchranderſte Natiën in acht genoomen is.*

De

(*aa*) ibid. p. 114. § 7.
(*a*) ibid. p. 106. Expl. planche 23 de *Perrault*.

De Beroemde, en naauwkeurige *Desgodetz* heeft, behalven dat, zeer klaar beweezen, dat nog *Palladio*, nog *Serlio* de maaten der Antijke Gebouwen, die te *Rome* gevonden worden, juist hebben opgegeeven. Zelfs heeft de Heer *Chambrai*, in zijne *Parallele* van de Oude en Moderne Gebouwen, zig dikwijls daarin vergist, gelijk bij den zelfden op veele plaatzen gezien kan worden! (*)

Omtrent de *Metopes*, welke *Vignola*, op het voorbeeld van *Vitruvius*, volmaakt vierkant wilde hebben, hielden de Ouden van gelijken volstrekt geene maat; maar maakten die langer, of korter, naar hun goedvinden, gelijk in de Ruïnen van *Paestum* of *Posidonië* gezien kan worden, (*,) het is eveneens met alle de overige deelen gelegen!

Verkiest Gijl. te hooren G. T. met welk een blind vooroordeel, wij dit alles volgen, zoo raadpleegt *Le Roy*, die uitdrukkelijk zegt: dat alle de verdeelingen in de Bouwordens, welke haaren Oorsprong van den tijd van *Pericles* ontleenen, zeer aangenaam en bevallig zijn, dog, dat in tegendeel, alle die 'er van afwijken, niet dan slegt, en grillig konnen gehouden worden!

Die groote Bouwkonstenaar eindigt met te zeggen, dat men om de best mogelijke proportien in de Ordens te verkrijgen, niet slegts uit die van Griekenland, Klein *Asië*, *Syrië*, en *Rome* moest kiezen, maar ook de gedagten raadpleegen van *Vitruvius*, en alle de beste Bouwkonstenaars van laatere tijden! *Aangemerkt men de gronden der Bouwordens uit alle deeze met den anderen moest bevestigen.*

IV. Wan-

(*) Zie de parall. op de I plaat bij *Riou* pl. XVII. XVIII.

(*,) The Ruins of Paestum bij *Thomas Major* 1768 Tab. XII. fig. 10 en Tab. XXIII. fig. 1 en 4.

IV. Wanneer men den Oorſprong van een Dorisch gebouw naauwkeurig naagaat, zal men haast zien, *dat Schoonheid 'er de grond niet van is*; maar dat alle de deelen van Triglyphen, *Metopes*, van *Entablement*, van *modillons*, onmiddelijk afhangen van de willekeurige ligging der Balken, Sparren, Dropplankjes of Triglyphen enz.

Men zal, uit den tempel van *Theſeus* te *Athenen*, klaar zien, dat ze, in de aloudſte tijden, aan de Kolommen geene Baſementen maakten, en ſlegts dikke plankjes tusſchen de Kolom, en dwarsbalk of Architraaf lagen, die naderhand tot Kapiteelen gevormd zijn! Dat men er de baſementen heeft bij gevoegd, misſchien om een te kort afgezaagden ſtam, door het onderſteeken van een blokje te verhoogen; misſchien om de verrotting voor te koomen; de Gecannelleerde Kolommen heeft men, waarſchijnelijk, gemaakt, in naavolging der geſcheurde basten van de oude Sparreboomen, welke men tot groote Gebouwen bezigde. *Vitruvius* zal UL. van de gebreken der Doriſche Orde, als toen, nog onbeſchaafd, overtuigen (*b*); en, dat alles uit nood, en geenzins om ſchoonheids wille zoo geordend is! 't welke door *Thomas Major*, van gelijken, bevestigd wordt! (*bb*)

De Jöniers ſchijnen hun dat werk ligter te hebben gemaakt, en de panlatten niet eerst op ſparren, maar onmiddelijk op de muurplaat gelegd te hebben; waar van daan het Tandwerk zig onder de Kroonlijst komt te vertoonen.

Aan het Theater van *Marcellus* te *Rome*, vindt men het Tandwerk onder de Kroonlijst van de Doriſche Orde. *Chambrai*, p. 17.

V. Nie-

(*b*) P. 111–113–114. Lib. IV. Ch. 2 *de Perrault.*
(*bb*) Ib. p. 20—21.

V. Niemand mijner Toehoorders is onkundig omtrent den oorſprong van het Corinthiſch Capiteel, door *Callimachus*, volgens het verhaal van *Vitruvius*, (*cc*) toevallig gevonden, als een Korf met eenig ſpeeltuig op het Graf van eene jonge dogter was ſtaan gebleeven met een ſteen overdekt, waar in, en tegens, een Acanthe Plant niet onaartig gegroeid was? Wij zijn niet onkundig van de gedagten van *Vilalpande*, en van den Beroemden *Paauw*, uit deeze vermaarde Stad geboortig, als of deez Oorſprong voor eene fabel gehouden moest worden? (*dd*) Laat dit Kapiteel naa die van Salomons Tempel genoomen, of naagemaakt zijn naa de Aegyptiſche Kolommen! Het is en blijft altoos ongerijmd, een geheel gebouw te zien rusten op Korven, op klokken, en op weeke bladen van eene ſappige plant! Of op Laurierbladen! of op Struisveders, Palmtakken, en dergelijke! Met recht heeft derhalven de Naamlooze Schrijver tegens *Winkelmans* aandrang om de Griekſche werken altoos naa te volgen, beweert, dat dit belagchelijk was, en enkel door gewoonte bij ons voor fraai gehouden konde worden; even als *Ovidius* (*f*) van zijn bemind voorwerp, dat waarſchijnelijk niet zeer ſchoon geweest zal zijn, zegt.

Eximit ipſa dies omnes ē corpore mendas,
Quodque fuit vitium, deſinit eſſe mora!

„ Alle

(*cc*) Lib. IV. Cap. 1. p. 126–127.
(*dd*) Vilalpande volgens Vignola p. 289 en p. 56. en Rech. ſur les Egyptiens Tom. 2. p. 71.
(*f*) *Burmannus* Tom. I. p. 644.
(*ee*) *Monthlij*, *Review*, append. Vol. 65. p. 528, bij the Chevallier d'Azara.

„ Alle gebreken verdwijnen langzaamerhand, En 't geene eerst aan-
„ ſtootelijk was, word draagelijk door den tijd!

Plinius, en *Vitruvius* hebben geoordeeld, dat het ongerijmd was, in hunnen tijd, een zwaar gebouw door tedere Vrouwenbeelden, en door Mansbeelden te doen ſchraagen, op het voorbeeld der Atheniensers, die zulks uit hoon de Vrouwen van *Carië* doen lieten! Beide die Romeinen zeggen eenpaarig, dat zulks, als een bewijs van verachting, toen nog wel eenigzints verſchoonelijk was, maar nu geenzints!

De Beroemde *Chambraij* (*h*) en *Riou* (*ff*) oordeelen 'er, onder de hedendaagſche Bouwkonstenaars even eens over! En, in weerwil van die gezonde aanmerkingen, zien wij, dat *A. Carrache*, dat *Serlio*, *Michaël Ange*, en verſcheidene anderen in de voorledene Eeuwe, dien kwaaden ſmaak, hoe ongerijmd ook, overal hebben ingevoerd! Hoe veele Schoorſteen-mantels vindt men niet nog heden in onze oude huizen, door een Man en teder Vrouwenbeeld onderſteund? *Chambraij* verfoeit inzonderheid ook, dat men niet ſlegts door Slaaven gebouwen heeft laaten torsſen, maar door achtbaare figuuren, door Deugden, door Zanggodinnen, door de Gratiën, zelfs door Engelen!

De Franſchen hebben er van gelijken ſterk in gedaan, de gebouwen van *Marot* zijn 'er vol van, in Duitſchland vindt men de ſteenen balkons boven den ingang van het huis dus onderſteund. De groote *Mengs* heeft nog onlangs het zolderſtuk in het Theater te *Aranjuez* met *Caryatides* geſchraagd.

Ze-

(*h*) Parallele p. 56.
(*ff*) Ibid. p. 8.

Zedert onze bezittingen in de Indiën, hebben wij op verfcheidene plaatfen, onze balcons door zwarte Slaaven laaten torsfen.

Die haatelijke verachting moeten wij nog bij de onverdiende flaavernij van die ongelukkigen voegen! Ik had uuren noodig, als ik alle die ongerijmde voorbeelden aanhaalen wilde!

Wat is 'er, behalven dat, affchuuwelijker, wat aakeliger, als men 'er bedaard over redeneert, dan enkele Koppen van Marmer, en van brons in den hals afgefneeden te zien? welk denkbeeld fchroomelijker dan een buste, een term met afgefneedene armen, of met de beenen in een blok van fteen te zien eindigen!

Wat kan men onnatuurlijker bedenken, dan Centauren, Minotauren, Sphinxen, Satijrs, en dergelijke Monfters!

Van alle die ftootende ongerijmdheden kan men niet anders zeggen, dan *quodque fuit vitium defınit effe mora!* Dat eene loutere gewoonte *dit draagelijk*, daarnaa in onze Oogen *aanneemelijk*, en eindelijk *fchoon* gemaakt heeft!

Men heeft het hier niet bij gelaaten! *Vitruvius* (*i*) heeft reeds, zeer bitter, geklaagd over den flegten, en ongerijmden fmaak van zijn tijd: Dat men in plaats van de Gebouwen met figuuren, die in de natuur beftonden, te verfieren, *dezelve met Monfters had opgefchikt. Dat men uit Krollen en Bloemen halve menfchen liet voordkoomen!* In de fries van de frontispice van *Nero te Rome*, in dat door *Winkelman* (*k*) afgebeeld; en in *de Ruïnen van Palmyra* vindt men zulke voorbeelden. *Vignola*, *Serlio*, en *Picart* hebben

(*i*) Lib. 7. c. v. p. 276.
(*k*) Monum. Antichi inediti No. 3. Pag. IX.

ben die belagchelijkheid gevolgd, en men heeft haar zelfs fraai gevonden!

Indien ik wel oordeele, zoo heeft men ook te Rome den ongerijmden, en belagchelijken smaak, overeenkomstig met dien der *Chineezen*, thans bij ons met zoo veel greetigheid overgenoomen, ten tijde van *Vitruvius* gevolgd! Hij beschrijft immers een Theater (*l*) door zekeren *Apaturius* geschilderd, 't welke van *Licinius* een Wiskundigen, en een man van verheeven smaak zoo sterk beschimpt wierdt, dat *Apaturius* zelf het *uit schaamte* veranderde! Over welk gelukkig gevolg *Vitruvius* (*m*) met rede uitroept, *Utinam dii Immortales fecissent, ut Licinius reviviſceret, & corrigeret hanc amentiam!* „ Gaven de „ Onsterfelijke Goden, dat *Licinius* weder opstondt, en die bespottelijke dwaasheid uitroeide!

In weerwil van zoo veele Ongerijmdheden, durft men, evenwel, nog staande houden; *Dat alle menschen een ingeboren gevoel hebben van Gedaante-schoon.*

VI. Vermits de Grieken niet alleen hunne Goden, maar hunne meeste fraaije konsten van de Aegyptenaaren schijnen ontleend te hebben, oordeelde ik, dat de oorsprong der Bouwkonst mede in dat Land gezogt moest worden. Als ik de keurige Reizen van Pocock (*n*) doorlas, vond ik wel haast, dat hunne Kolommen nu, gelijk voor henen, van de aloudste tijden, kort, dik, en slegt gevormd waren! En, dat in Alexandrie alléén, eenige fraaije Kolom-

(*l*) Ibid. p. 276. bij *Perrault* p. 243.
(*m*) Ibid. p. 277. Lib. 7. Cap. V.
(*n*) I Tom. p. 216.—217.

lommen gevonden wierden, die evenwel niet door de Aegyptenaaren, maar door de Romeinen gebouwd zijn.

De oprechte Antijke Aegyptische Kolommen door Pocock gemeeten, en afgebeeld (*o*), zijn met het basement 7. Diameters. De Schacht: het Kapiteel :.: 4 : 1. Ook is 'er rede te gelooven, dat de Kolommen in den Tempel van Salomon van geen beteren smaak zullen geweest zijn. Want wij vinden in het 1 Boek der Koningen, dat *Hiram* de twee koperen Pilaaren *Jachin* en *Boas* maakte ter hoogte van 18 Ellen, hebbende een middel-lijn van 4 Ellen. De Schacht van 4½ Diameters. En dus omtrent als de Dorische van den Eersten tijd, zoo als die van den Tempel te *Delos* (†). Vervolgens dat hij aan de Kapiteelen eene hoogte gaf van 5 Ellen. Derhalven waren de Kapiteelen als 5 : 18 :.: 1 : 3 $\frac{3}{5}$. het welk onbegrijpelijk tegens alle andere Ordens, zelfs tegens de Toskaansche aanloopt, schoon anders de minst aangenaame.

In het 2 Boek der Kronijken, vindt men die zelfde Pilaaren beschreeven, als 35. Ellen tot 5. dat is tot de Kapiteelen als 7 : 1. 't gene met het Corinthische genoegzaam overeen zou koomen.

De Lijsten waren zeven in getal, en de Schacht als 1 : 7. waaruit ik besluit, dat de maaten in het boek der Kronijken opgegeeven, *om de heiligheid van het zevental*, meerder echtheid zullen hebben. De Uitleggers *Patrik*, *Polus* en *Wells*, die geene kennis van Bouwkonst hadden, geeven er dien zin aan, dog die is niet overeenkomstig met de opgaave, want 18 en 18. in den Text maaken 36. en niet 35. Ellen.

Het

(*o*) Ibid. pl. 66. en 67. fig. 12. — p. 216.
(†) Mr. *Le Roy* ibid. pag. 5. pl. II — 4. Diam.

Het zij zoo het wil, het is zeker dat *Salomon*, hoe wijs een Koning hij ook geweest mag zijn, even weinig, en even flegten fmaak gehad zal hebben als de Aegyptenaaren, welke hij blindeling fchijnt naagevolgd te hebben!

Dan, te willen, dat de Grieken den Corinthifchen Kolom van de Jooden ontleend zouden hebben, gelijk *Vilalpande* heeft ftaande gehouden, fchijnt zeer ongerijmd. Ook merkt de Heer *Wood* te recht op in de befchrijving van *Palmyra*, dat 'er nergens meer eenige gebouwen van *Salomon* te vinden zijn, om deeze ftelling te bevestigen!

Pocock meent niet zonder grond, dat de Aegyptifche Kolommen, en Kapiteelen eene naavolging zijn van de Palmboomen, welkers meijen alle jaaren afgefneeden worden. En dat de Pilaaren in *Salomons* Tempel, waarfchijnelijk, van dat foort geweest zullen zijn! (†)

Wanneer wij nu alles, wat wij omtrent de Bouw-ordens der Grieken en Romeinen aangehaald, en uit de Aegyptenaaren betoogd hebben, tot een brengen, is het onwederfpreekelijk.

I. Dat er in de Natuur geene waare, nog wezenlijke proportie gevonden wordt, welke die Ordens wettigt.

II. Dat enkele gewoonheid ons die aangenoomene Ordens, en derzelver proportien doet fchoon vinden!

III. Dat het gezag daar in merkelijk mede werkt.

IV. En eindelijk, *dat het Schoon in Gebouwen, een Schoon is van Overeenkomst, en niets anders!*

En derhalven, dat wij, minder bepaald, en minder verflaafd zijnde aan de Inbeeldige Regels der Oude Bouwkonftenaars, de proportiën ge-

(†) Ibid. p. 217.

geheel en al, naa de welvoegelijkheid, en het gelang der Omſtandigheden, kunnen, en vrijelijk mogen ſchikken!

§. V.

De Ouden hebben nogthans de opgegeevene proportien, hoewel goedgekeurd, en met hun gezag gewettigd, met zeer veel oordeel veranderd en verbeterd, alleenlijk om den ſchijnbaaren misſtand voor te koomen.

Vitruvius merkt daarom, te recht, op, dat men de Architraaven, of *Epistylia*, nog liever de Entablementen, *of trabeationes*, over het geheel hooger moet maaken, naar maate van de hoogte der Kolommen, om dat zij anders te klein gelijkenen (*p*).

De Ouden maakten ook beide de uiterſte Kolommen van een peristyle, of gaanderije dikker, om dat het doorſchijnend licht ze anders dunner dan de middenſte deedt ſchijnen (*q*).

Om die zelfde redenen verhoogden zij de kringen, die hoog opliepen in den Kolom van Trajaan, gelijk men bij *Barbault* zien kan (*r*).

Vitruvius leert van gelijken, dat men de Kolommen, hoe zij hooger zijn, minder van boven zal verdunnen (*s*). En zegt te recht, *quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum.* „ Dat men het gene „ ons gezigt bedriegt door konst verhelpen moet. Naamelijk, dat men verplicht is, hier omtrent, de Regels der *Optica*, der Gezigtkun-

(*p*) Ibid. p. 112 en bij *Perrault* p. 98.
(*q*) ibid. p. 90.
(*r*) Monuments de Rome Ancienne. p. 39.
(*s*) ibid. Lib. 2. Cap. 2.

kunde, (en niet der Perſpectief) in acht te neemen, en te volgen! Waarover ik UL. het ſchoone werk van *R. Smith*, door wijlen den zeer ſchranderen *Krighout* zeer uitmuntend overgezet, aanbeveele.

Het was, om die zelfde reden, dat de Corinthiërs eene meerdere hoogte aan hunne Kolommen gaven. Het was, om die zelfde rede, dat de Griekſche Beeldhouwers aan hunne Beelden geene 7, maar 8, en zomtijds meerder hoofden gaven. Dit is ook de rede van de *figura ſvelta* der Italiaanen, en van de verhooging der Koppen van *Apollo*, en van andere fraaije beelden! *om dat*, gelijk wij in den jaare 1770 getoond hebben, *een Recht vierkant breeder dan hoog ſchijnt!*

Dit is de wezenlijke grond van het waare Gedaante-ſchoon, en het eenige Gedaante-ſchoon, 't welke onveranderlijk beſtaat!

Over het Gedaante-schoon in Menschen en Dieren.

Wij hebben in de voorige Afdeeling, zoo ik mij niet vergeefsch vlije, getoond, en overvloedig betoogd, dat 'er nimmer eene ſtandvaste evenredigheid in de Gebouwen is waargenoomen; het zal nu der moeite waardig zijn, overtegaan tot de Gedaante-beſchouwing, in de Menſchen, en Dieren; Om UL. te overtuigen, *Dat de Groote Schepper nimmer eenig bepaald Schoon beoogd heeft bij derzelver Gedaante!* Maar veel eer, zonder zig eeniger maate daaraan te binden, enkel, aan het oogmerk van derzelver voorbeſchikking, heeft voldaan, dat is hunne gedaante alleenlijk tot derzelver nut heeft gevormd, en beſchikt.

§. I.

§ I.

Wij zullen beginnen met de Menſchen, en derzelver gedaante beſchouwen.

Beziet men de plaatzing van den Neus, en Mond; die der Oogen; de Armen, en Handen; de Borst, en overige deelen: Alles duidt aan, dat ze tot gemak van den Mensch aan de voorzijde geplaatst zijn! Terwijl de Rug, het Agterhoofd, en de Beenen effen zijn, zonder eenig Edel deel te bevatten!

De cierende deelen ſtaan derhalven niet aan den voorkant, om de fraaiheids, maar om nuttigheids wille!

Beſchouwt den Man! Zijne Schouders, en rug zijn breed! Zijne Heupen ſmal; hij is ſterk beſpierd; heeft geene Borsten.

In de Vrouwen zijn de Schouders ſmaller, de Borst boven platter om den Boezem gemakkelijker te ontfangen. De Heupen zijn breeder. Zij hebben een Boezem, en zijn over het geheel teerer.

Indien men den Man voor ſchoon houdt, is de Vrouw leelijk; en indien men de Vrouwe ſchoon acht, verliest de Man zijn voorrecht; Dit is ook door den grooten Wijsgeer, en Staatkundigen *E. Burke* opgemerkt. (*a*)

§. II.

De Boezem dient alleen tot voeding van het nieuw geboren kind, en geeft een toevallig cieraad, 't welk alleen in onze denkbeelden

(*a*) On the Sublime and beautifull. pag. 177—178.

beſtaat. Het grondbeginzel van dat Schoon is het waare nut, welke een rijke Boezem belooft aan het tedere kind.

Indien de Borsten enkel tot cieraad aan de Vrouwen gegeeven waren, moesten de Mannen mede daarvan voorzien zyn: Dan, bij de oude Grieken, wierden de Borsten der Mannen te groot, en te vet zynde, met het mes weg geſneeden, gelyk men by *Paul* van *Egine* (*b*) zien kan, enkel en alleen om dat zy voor een teken van laffe verwyfdheid gehouden wordende, teffens leelyk geſchat wierden!

In de Kinderen, zoo wel Jongens, als Meisjes, zyn de Bortsjes even groot, en even poezel, om dat zy eene wezenlyke nuttigheid gehad hebben, als zy in 's Moeders lighaam waren; ofſchoon de reden daarvan, voor als nog, by de Ontleedkundigen een geheim zy! In beide de geſlachten vindt men melk in de Borstjes by de geboorte! Daar naa verdwynen langzaamerhand die klieren, en de melk, laatende alleen de tepels in beide over! Dan, in de Meisjes groeijen dezelve weder uit, als zy huuwbaar beginnen te worden; gelyk ze ook weder verwelken, en verdwynen, zoo draa de vruchtbaarheid geheel en al ophoudt!

§. III.

De proportie in de Kinderen verſchilt onderwylen zeer veel van die der Bejaarden. Het Hoofd is ſlegts $\frac{1}{4}$ van de geheele hoogte. Het wordt $\frac{1}{5}$. $\frac{1}{6}$. $\frac{1}{7}$. eindelyk! Dat is, de onderdeelen groeijen meerder uit, ter-

(*b*) Lib. IV. c. 46. p. 596.

terwijl het Hoofd genoegzaam de zelfde grootte behoudt, naa dat zij 14 jaaren oud zyn.

De Heupen zijn in beide aanmerkelijk fmal in den kinderlijken ftaat.

Indien nu de proportie de grond was van het Schoone, zoo moesten, wanneer de Kinderen voor fchoon gehouden wierden, de Volwasfene of bejaarde leelijk zijn! En wederzijsdch de Kinderen, wanneer men de proportie der Volwasfenen fchooner hieldt!

§. IV.

Wy erkennen inmiddels in ieder ouderdom een bijzonder, en eigen Schoon. Wij hebben ook alle zekere hoogachting, en eerbied voor het aanfchijn van een Oud Man; waarfchijnelijk, om eene zedelijke reden. Een oud tandeloos, gerimpeld aangezigt, een grijze baard, en een kaale bol met een krans van zilvere hairen omcierd, verfchillen anders te veel van het vrolijk gelaat der Jeugd, omze anders gelijk te ftellen.

Dan, die zelfde gedaante verwisfeling, die van het klimmen der Jaaren onaffcheidelijk is, wordt leelijk, en verachtelijk gehouden in eene Oude Vrouwe! Zeer waarfchijnelijk; om dat zy geene liefde meer inboezemt, en haare Vrugtbaarheid, zoo ftreelende, en hoog gefchat bij de Mannen; dat is, het waare nut haarer beftemming, de bekwaamheid tot voortteeling naamelijk, door den Ouderdom verlooren heeft!

Wij fchrijven den Grijsaart diepere kennis, meerder ondervinding, en grooter wijsheid toe; wij voegen alle die Achtbaare eigenfchappen

bij zijne zilvere hairen, bij zijn gerimpeld vel, en tandeloozen mond, welke daar door onze bewondering, onzen eerbied, en den eernaam van Schoon verdienen; en niet om de Gedaantes wille!

§. V.

Het gene wij in een zwart Schoon noemen, is lang zoo niet, jaa het tegendeel in eenen Blanken! wij konnen de vooruitſteekende kaak, den ingedrukten neus, en groote lippen niet bij verwisſeling in de Europeaanen dulden; enkel om dat het tegens onze gewoonte ſtrijdt!

Voeg hier nog bij de verſchillende maakzels der bijzondere Natien, en Gyl. zult zien, dat de *Esquimaviers*, de *Tzukiers* ten Noorden; en de inwooners van de Straat *Magellaan* ten Zuiden, de *Hottentotten* van *de Kaap*, en de volkeren, die onder den middaglijn woonen, alle eene zeer verſchillende proportie hebben.

Uit deeze verſcheidenheid blijkt, *dat 'er geen ſtellig Gedaante-ſchoon is in de menſchen*, geen Schoon, welke van eene ſtandvaste proportie der deelen, afgeleid kan worden; maar *dat het Schoon afhangt van eene gewoonheid*, die van onze kindsheid af begonnen, eindelijk onuitwisſelijk is.

2. Mede van het gezag der zulken, die, om eene meerdere toegeſchreevene kennis, gehouden worden *het best oordeel over het Schoon te konnen vellen.*

3. *Eindelijk van de zwier of mode van ieder land.*

§. VI.

Het laatſte hebben wij zoo wel als het eerſte overvloedig aangetoond: Wij zullen 'er ſlegts bijvoegen, dat onze eigenliefde van gelijken, in ons eene voorkeus uitwerkt, die wij zeer greetig aan onze eigene gedaante, als de Allerſchoonſte toekennen!

Van de Aloudſte tijden af, gaf men reets eene menſchelijke gedaante aan de Goden! Dus deeden de heidenen, en dus doen nog dagelijks de Christenen over den geheelen aardbodem! Dog de Egyptenaaren hebben, om aan hunnen zinne-beeldigen Geest te voldoen, hoofden van Menſchen geplaatst op het lighaam van een Leeuw, van een Stier! En bij verwisſeling de koppen van een Stier, van een Hond! van een Vogel op den romp van een Menſch!

Evenwel is den Goden, en Godinnen, in het algemeen door alle Volkeren, geenen uitgezonderd, eene menſchelijke gedaante toegeëigend, met alle de Nationaale trekken, en zwier van yder Landaart! Een Chinees Afgod heeft geen minderen dikken buik dan een Mandarijn! Langwerpige Oogen, Een yle baard enz. Hunne veelhandige Godinnen zyn even rank, en ſchraal als de jonge Juffers, hebben mede zeer lange nagels aan de handen, en even kleine mismaakte voetjes! De Aegyptenaaren doen in hunne afgoden hetzelfde doorſteeken, 't welke aan hunnen Landaart eigen is!

De Europeaanen daar tegen maaken hunne Goden blank; Dit geſchiedt, om dat alle zig vleien, niet alleen de voornaamſte, maar tefſens de ſchoonſte menſchen, en ſchepzelen te zijn, onder alle de duizenden, die God ooit geſchaapen heeft. Cicero heeft dit zeer uitneemend uitgedrukt, *quod homini homine pulchrius nihil videatur!*

tur! (*e*) Dat aan den mensch niets ſchooner toeſchijnt, dan de menſchelijke gedaante!

Ook is het niet onwaarſchijnelijk, dat een Elephant, een Leeuw, Paard, een Walvisch, een Arend, Kreeft of Spinnekop, wanneer zij even als wij redeneeren konden, hunne eigene gedaante, voor de ſchoonſte zouden houden, en aan hunne Goden die zelfde gedaante, als de voortreffelijkſte, zouden toeeigenen.

§ VII.

De verſchillende evenredigheid der Deelen tot elkanderen in de viervoetige, vliegende, zwemmende en kruipende Dieren bewijst al het gene wij van de Menſchen gezegd hebben: Dat men alleenlijk de beſtemming der deelen in acht moet neemen, als aan welke de Schepper eenig, en alleen opzettelijk gedagt heeft.

In onze laatſte Voorleezing den 13. Octob. van den Jaare 1778. gehouden *over de viervoetige, en andere Dieren, en over de manier om dezelve met zekerheid te tekenen*, hebben wij reets overtuigend getoond, hoe noodzaakelijk de lengte der Pooten afhing van derzelver beſtemming, om hard of zagt te loopen, en over de noodwendige langheid des hals, als daaraan ondergeſchikt: zoo dat wij met weinig moeite UL. zullen konnen overtuigen, van de ondergeſchiktheid van eenige andere deelen door ons te voren niet aangeroerd.

De Kameel, de Hond, het Paard, de Koe, de Leeuw, de Elephant,

(*e*) De Nat. Deorum Lib. 1. Cap. 27. p. 76.

phant, hebben daarom verſchillende evenredigheden, die tot hun eigenaartig beſtaan volſtrekt noodzaakelijk zijn.

Het zelfde heeft plaats in de Vogelen; de Struis, de Caſuar, de Kraan, de Oyevaar, de Arend, enz: hebben halzen evenredig aan hunne geſchiktheid tot vliegen; maar niet aan derzelver kracht.

Heeft de Zwaan, heeft de *Abinga* (*a*) een veel langer hals dan de kortheid zijner pooten ſchijnt te vereiſchen, hij heeft dien nodig om diep onder het vlak zyner pooten, zyn Aas uit den Grond, en onder water te zoeken!

NB. Bezie den Ooyevaar, en den Kluit om van het gezegde overtuigd te zijn.

De Ysvogels hebben groote Koppen om visch te vangen, en door te ſlokken, kleine lighamen, en nog veel kleiner pootjes, om dat zij 'er niets zonderlings mede moeten doen, en alleen 'er zig mede vasthouden. De *Waterhoeners* integendeel, en vooral de *Parra variabilis* (*a*), of de *Chirurgijn*, hebben zeer groote pooten om 'er gemakkelijk mede over de waterplanten henen te loopen; een zeer kleinen bek, dog groot genoeg, om de zaaden, en klein voedzel op te pikken. De *Pelikaan* heeft een zeer grooten neb met een zak 'er aan, om veele visſchen te gelijk op te vangen. De *Toucans* hebben met betrekking tot haar lighaam een zeer grooten bek, en in vergelijk met de overige vogels heeft 'er eene groote onregelmaatigheid plaats.

De Staarten verſchillen niet minder; *de Faiſant*, *de Pauw*, *de Kalkoen*, *de Haan*, de Raaf van *Guijane*, hebben zeer groote ſtaarten, daar

(*a*) *Buffon*, Hiſt. Nat. des Oiſeaux, Tom. VIII. p. 448. pl. 35.

daar de *Struis*, de *Casuar*, en dergelijke dezelve zeer klein hebben, in evenredigheid tot hun lighaam.

De Staart van den *Leeuw*, *Vos*, *Inkhoorn*, *Elephant*, en *Rhinoceros* bewijzen het zelfde: In de kruipende Dieren, in den *Krokodil*, *Haagdis*, *Schildpad*, *Pad*, en *Kikvorsch*, ontbreekt eene schijnbaare evenredigheid.

Hoe verschillende zijn niet de horens, en inzonderheid de tanden in de Visschen en viervoetige Dieren? In den *Narwhale* staan ze rechtuit, in den *Walrus* nederwaarts geboogen, in het *Kaapsch* of *Aethiopisch* Varken opwaarts, enz. welke alle ons eerst, en in het begin vreemd toeschijnen, daarnaa, door gewoonte draagelijk, en eindelijk, schoon voorkoomen; zoo zelfs, dat het gemis 'er van ons met afkeer aandoet. Een Stier zonder horens, gelijk in het Noorden van Denemarken, en van Engeland gevonden wordt, bevreemdt ons veel meer, dan een Kalf doen zou met horens.

De hooge pooten van een *Kameel* doen ons met verwondering hun gestel beschouwen, en die van een Paard, Koe, Hond, Fret, Slang, Worm enz. hoe verschillend, en afwijkend ook van den gemeenen loop, doen die verwondering door gewoonte verdwijnen: en door redeneering bevinden wij, dat de Godlijke Schepper de evenredigheid, die wij ons, door inbeelding, voorstellen, niet raadpleegt; maar alleenlijk het nut, om hunne geschiktheid tot het grootste toppunt van volmaaktheid te brengen.

De oogen in een Mensch hebben een middellijn van *één duim*; het aangezigt is 4 Oogen breed; vergelijk dit met eene Muis, met een Elephants, een Walvisch Oog; men zal bevinden, dat het grootste Oog geen *twee* duimen middellijn heeft, terwijl het lighaam van een Mensch

Menſch, naaulijks 6 voeten lang is, daar de Walviſch dikwerf 100 en meerder voeten overtreft! Het oog van een menſch is dus = $\frac{1}{72}$, dat van een Walviſch $\frac{1}{100}$ zijner lengte!

De Ooren van een Zeehond zijn onzigtbaar klein, die van de Vledermuis, de Lang-Oors zijn ijder afzonderlijk grooter dan zijn geheele lighaam. Is de een nu, om dit merkelijk verſchil van evenredigheid, ſchooner, of leelijker dan de andere?

§ VIII.

Dan wil men weeten, welk ſchoon onze toeſtemming allermeest, en ééniglijk verdient? wil men overtuigd zijn, dat de Schilderkonst in dén beginne wel eene bloote, maar getrouwe naavolging geweest is van de voorwerpen van allerleije aart, die zig dagelijks in de Natuur opdeden: En, hoe zij, daarnaa, door Mannen van een kloek verſtand tot eene wonderbaarlijke volmaaktheid gebragt is geworden? En wel in dier voegen, dat zij ontdaan van het gebrekkige, *'t welke onafſcheidelijk is van de wijze van zien*, nu ſlegts in ſchijn verſchilt van de voorwerpen zelve; en, als het ware, een *Ideaal* ſchoon voortbrengt? Behoort men zig te binnen te brengen, al het gene wy reets getoond hebben aan de Gebouwen die bevalligheid te geeven, welke onkundigen bewonderen, zonder de konstgreep te ontdekken, waarvan de Groote Meesters zig bediend hebben.

Lyſippus, de Gunsteling van den Grooten Alexander, *is*, volgens

Plinius (*h*), *de eerste geweest, die op het gebrek van zien gelet*, en daar door een ongemeenen luister aan de konst toegebragt *heeft!*

Statuariae arti plurimum traditur contulisse, Capita minora faciendo, quam antiqui, Corpora graciliora, ficcioraque, per quae proceritas signorum major videretur.

Lysippus maakte de hoofden zyner beelden kleiner, dan men voorheenen pleeg te doen. „*Dat is*, hij gaf *agt*, zomwijlen meer hoofden aan „ zijne standbeelden; hij maakte de Lighaamen dunner, en scheutiger, „ waar door zijne beelden eene reijziger gestalte scheenen te hebben.

Lysippus pleeg, om die rede, te zeggen, dat de Beeldhouwers de menschen wel naabootsten, zoo als ze in de daad waren, *quales essent homines.* Dan, dat hij ze maakte zoo als zij zig behoorden voor te doen, *sed se, quales viderentur esse* (*i*)

De Oordeelkundige, en veel smaak hebbende Cicero noemde dit *pingere ultra verum!* dat is, *door de schilderkonst de waarheid zelve te overtreffen!*

Het *svelte* der Italiaanen, dat is *het reijzige* bij ons, 't welke de beelden zoo bevallig maakt, en het welke door onze Nederlandsche Schilders, door *Rembrand*, door *Bol*, door *Flink* en andere, geheel voorbijgezien is, was, het gene *Lysippus* allereerst ontdekte nodig te zijn, *niet om zijne beelden in de daad schooner, dan de Natuur te maaken; maar in onze oogen schooner te doen gelijkenen!* om dat hij de gebreken, welke uit den aart van zien, noodwendig, volgen, konstig te gemoed kwam.

Men deedt in de Bouwkonst het zelfde; de Corinthiers gaven daarom

(*h*) Tom. 2. p. 652. Lib. 34. C. 8. in fine.

(*i*) Ibid. p. 653. in fine.

om 10 Diameters aan hunne pilaaren! De Griekſche Bouwkonſtenaars maakten, om die zelfde rede, de Metopes ſmaller dan breed, enz.

Zal derhalven een Bouwkonſtenaar, zal een Beeldhouwer, en eindelijk, zal een Schilder, het wezenlijk Gedaanteſchoon in zijne ſtukken brengen, zoo behoort hij den *aart*, en *werking van het licht* te verſtaan; Hij behoort grondig te weeten, *op welk eene wijze wij zien?* Hij behoort kennis te hebben van de verandering welke de verafſtandige voorwerpen ondergaan, en hoe zij boven, of beneden ons gezigtpunt hunne waare gedaante ſchijnen te verliezen! En eindelijk, behoort hij alle de Konſtgreepen te kennen, om die gebreken te bedekken!

Van dit alles, derhalven, zulk een gebruik te konnen maaken, dat de naagebootſte dingen in de oogen der aanſchouwers de zelfde denkbeelden verwekken, als dezelve van nabijſtaande doen, *is het waare Schoon van gedaante treffen!* En het eenige, dat van de Bouw- Beeld-, en Schilderkonſt vereiſcht kan worden!

Spreekt men over de keuze van de bevalligſte deelen, die een Menſch uitmaaken, zoo handelt men van geheel iets anders; van iets toevalligs in de Natuur, en van iets 't geene wij getoond hebben van de grillige verkiezing der menſchen, van den zonderlingen Nationaalen ſmaak, en van de geduurig veranderende mode aftehangen.

Ik hebbe gezegd!

DERDE AFDEELING.

§. I.

Gelijk in de Bouw-Ordens *het Gezag van Groote Konſtenaars* eigentlijk *den toon geeft aan het Schoone*, zoo is het ook in de Beeldhouwen Schilderkonſt gelegen.

Phidias (*k*) maakte, volgens het getuigen van *Plinius*, het beeld van Minerva in Brons, hetwelke, van alle Konſtenaars, en Liefhebbers zoo voortreffelijk, en zoo uitneemend ſchoon, geacht wierdt, dat men het den eernaam van het *Model of voorbeeld van Schoon* met algemeene toeſtemming gaf; *ut formae cognomen acceperit.*

Wij hebben in de inleiding getoond, dat het ſchoone beeld door *Polycletus* gemaakt van gelijken bij alle Konſtenaars den naam van *Norma* of *Canon* verwierf!

Zie daar dan! overeenſtemming geheel en al ſteunende op het gezag van enkele Groote Mannen in de konst! Alle de Overige hebben zig vergenoegd met die zelfde evenredigheid der deelen, en den zelfden ſtyl, als ſlaaven naa te volgen!

Onze meeſte Nederlandſche Meeſters hebben de onbeſchaafde Natuur gevolgd: Gebrek aan opvoeding, gebrek aan gelegenheid om door ſchoone voorbeelden der antyken verlicht, opgewekt, en verbeterd te worden; gebrek aan oordeel zelve deedt de naavolging afgrijsſelijk worden!

De tegenwoordige Jeugd is gelukkiger; deeze Academie verſchaft haar de beste modellen der Oudheid! ſchoone voorbeelden van Heden

(*k*) Tom. 2. p. 650.

dendaagſche Meeſters, en zij wordt daarenboven nog opgewekt door de uitgeleezene lesſen, der Beſtierderen van dit Beroemde School!

§. I I.

Vitruvius zal UL. ondertusſen overtuigen, dat men ook ten zijnen tijde even eens dagt over de Schoonheid van een Gebouw. *De welvoegelijkheid* of *liever ſchoonheid*, zegt hij, *van een gebouw vereiſcht, dat het met cieraaden die door gezag gekeurd zijn, opgeſchikt worde; en dit ſteunt hoofdzaakelyk op gewoonte:* bij v. b. *de Tempels, die aan Minerva, aan Mars, en aan Hercules toegewijd worden, behooren van de Doriſche Orde te zijn; die voor Juno, voor Diana of Bacchus beſtemd zijn, van de Joniſche; en die aan Venus of Flora geheiligd worden, behooren van de Corinthiſche Orde te zyn!*

Men vindt nog tegenwoordig te *Athenen* (*a*) de overblijfzels van een Tempel aan *Minerva* toegewijd, van de *Doriſche Orde;* een van de *Joniſche* Orde, *aan Ceres* (*b*); één aan *Jupiter geheiligd*, van de *Corinthiſche* Orde (*c*); wederom een *aan Auguſtus* gewijd, van de *Doriſche Orde;* en te Rome, een Tempel aan Mars, in de *Corinthiſche Orde*, volgens *Desgodetz*. en een ander *aan Jupiter*, en een aan *Bacchus*, van de *Gecomponeerde Orde!* Een bewijs, dat de Ouden, zig niet altoos gebonden hebben aan die dorre regels!

Vitruvius zegt verders, *door gewoonheid* te verſtaan, dat de Bouwkonſtenaar niet alleen lette op *Overeenkoomſt*; maar, dat hij voor al de Ordes niet onder één verwarren moet! bij voorb. *In Doricis Epiſty-liis;*

(*a*) Le Roy Monuments de la Grece Part I. pag. 1. (*b*) Pl. V. (*c*) Pl. X. p. 19.

liis si in coronis denticuli sculpantur, & Jonicis triglyphi. „ Dat men
„ aan de Kroonlijsten der Etablementen van de Dorifche Orde geene
„ tandwerken make, of triglijphen brenge in de Friefen der Jonifche!

Hoe dikwerf zondigt men hedendaagfch niet tegens deeze billijke Lesfen? De nieuwmodifche Bouwkonftenaars fchijnen het juk der gewoonte, en de verflaafdheid aan het gezag der Ouden wel min, of meer, afgefchud te hebben; maar de groote vraage blijft, of zij iets beters hebben ingevoerd? iets redelijkers?

De Romeinen hebben in hunne Gecomponeerde Orde niet alleen het Jonifch met het Corinthifch, maar het Corinthifch met het Dorifche, zomwijlen alle drie de Ordens met elkanderen gemengd.

Zij hebben de Kroonlijst aanftonds op de Architraaf, het ftijlbint of muurplaat gelegd, en de geheele fries weg gelaaten: dat is te zeggen, zij hebben geene balken of zoldering gelegd! Is dit fraai? is het fchoon? is het overeenkoomftig met den aart van een gebouw?

Dit immers zal eene eeuwige waarheid zijn; dat Gedaanteschoon niet tegen de gezonde rede moet ftrijden!

Met duizende voorbeelden zoude ik konnen aantoonen, dat men nu, meer dan ooit, tegens deezen regel zondigt; dan de tijd roept mij om een Einde te maaken aan deeze Voorleezinge; Ik zal haar derhalven fluiten met eene korte herhaaling van het geene ik getracht hebbe te betoogen, en UL. hier door het voornaamfte verlevendigen!

Vooreerft. Dat geen Wijsgeer hoe genaamd, nog eenig Konftenaar, ons ooit ftellig geleerd, of aangeweezen heeft: *Wat eigentlijk het Gedaanteschoon uitmaakt?*

Ten anderen: Dat wij 'er geen ingefchaapen gevoel van hebben, gelijk van

van het Zedelijk ſchoon; Maar, dat wij het Schoon der konst door ſtudie, door geduurige oeffening, en met grooten arbeid moeten leeren beoordeelen.

Ten derden: Dat zekere Evenredigheid de Grond niet is van Gedaanteſchoon. Niet alleen niet in Menſchen en Dieren: *maar zelfs niet in de Bouw-ordens.*

Ten vierden: Dat de Goddelijke Schepper in het geeven van de verſchillende gedaante aan de Menſchen en Dieren, *niet zeker Schoon* beoogd heeft; maar alleenlijk het waare nut hunner beſtemming!

In de vijfde plaats: Dat al wat het zoo genaamd Gedaanteſchoon betreft, alleenlijk afhangt *van Overeenkoomſt*, *van Gewoonte*, *en Gezag!*

Eindelijk: is door mij klaar aangetoond, en beweezen, dat het waare, het éénige Schoon, zoo in Gebouwen, Beelden, als Schilderijen, 't welke de Grootſte Meesters hebben ingevoerd, alleenlijk afgehangen heeft, en nog afhangt van hunne Konstſtukken zóódanig te ſchikken, dat zij dezelve digtst aan de waare Natuur bragten door het wegneemen van die gebreken, welke uit de onvolmaaktheid van ons Gezigt, en den aart der ſtraalbuigingen noodzaakelijk volgen!

Hebben mijne redeneringen, en bewijzen geen krachts genoeg gehad om UL. allen te overtuigen; Zij zullen ten weinigſte UL. *het Gedaanteſchoon* hebben doen beſchouwen van eenen kant, die niet algemeen is; en de Konſtenaars tot het onderzoek van grootere waarheden opleiden.

Ik hebbe gezegd!

UITLEGGING
DER
PLAATEN EN FIGUUREN,
VOOR DE LAATSTE VERHANDELING
OVER HET GEDAANTE SCHOON.

Taf. VIII. De fig. 1. verbeeldt het gedeelte van een Kapiteel des Tempels van Apollo Didymaeus te Milete. Deze figuur ontleend uit de Jonische Oudheden van den Heer Chandler wordt gevonden in het III. Kapittel, bladz. 52. en behoort tot de V. Verdeling of §. 4. van het Eerste Deel, by bladzyde 73.

Fig. 2. Ontleend uit de Plaat XV. der Oudheden van Palmyra is een gedeelte van een Corynthisch *entablement*. Zie bladz. 75.

Fig. 3. Is uit een Frise, waarvan de Abt Winckelmann handelt in zijne Monumenti Antichi Inediti, en door ons is aangehaald bladz. 75.

Fig. 4. Pl. IX. behoort tot de §. 6. van de eerste Afdeeling. Zij wordt gevonden bij Pocock Tab. LXVI. bladz. 215. fig. 7.

Fig. 5. Een Kapiteel op het hoofd van eene Isis, welk door Pocock verondersteld is een Griekſch Konstenaar tot maaker gehad te hebben. Deze figuur behoort mede tot de zesde §.

Fig.

Fig. 6. Behoort tot de eerfte §. van de Tweede Afdeeling. Dezelve is uit het Tekenboek van G. de Lairesfe, en geeft in een opflag van het oog te kennen de verfchillende evenredigheden der deelen van eenen Man en Vrouw.

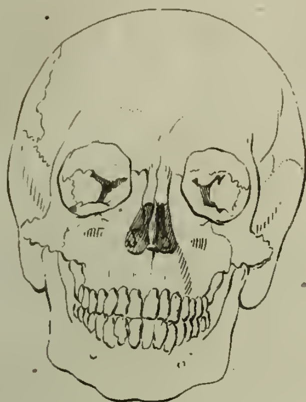
Fig. 7. Is bij abuis op de VIII. Plaat gebragt, verbeeldt de gedaante van een Ysvogel: Zy behoort tot §. 7. der II afdeeling.

Fig. 8. Pl. X. is de Jacana van Mexico volgens den Heer de Buffon Pl. 322. Dezelfde Vogel is ook bij Edwards verbeeld. Tom. I. bladz. 48.

Fig. 9. Pl. XI. behoort tot dezelfde §. 7. der II. Afdeeeling: Het is de Trucan van Cayenne. Deze drie Vogels zijn in het bijzonder aanmerkelijk om de verfchillende evenredigheid der pooten en nebben.

Fig. 10. Pl. IX. behoort tot §. 2. der III. Afdeeling en toont aan de ongerijmdheid van een *entablement*, daar de Kroonlijft op de Muurplaat ligt zonder Frife, zo als teffens de ongerijmdheid der triglijphen buiten de Dorifche Orde.

PL. I.

Fig. 1.

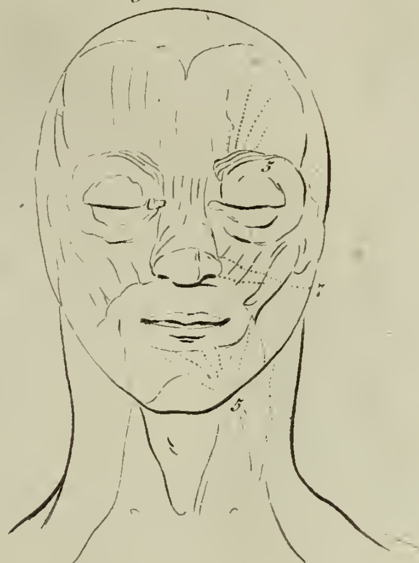

Fig. 2.

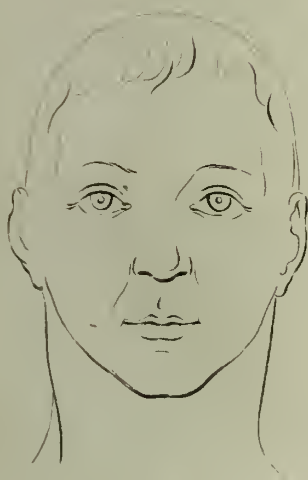

Fig. 3.

Fig. 4.

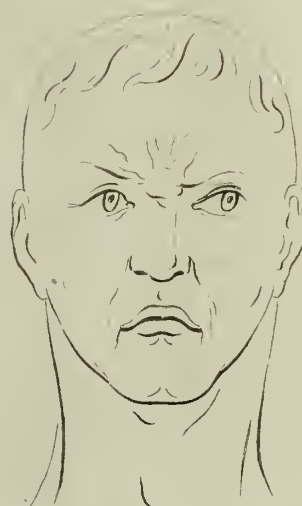

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

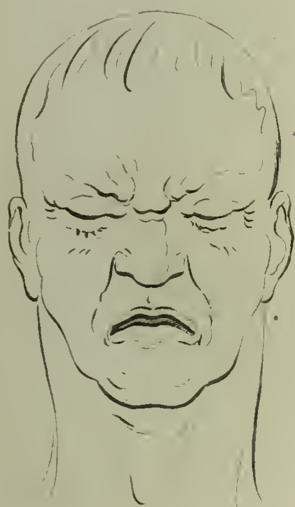

Fig. 9.

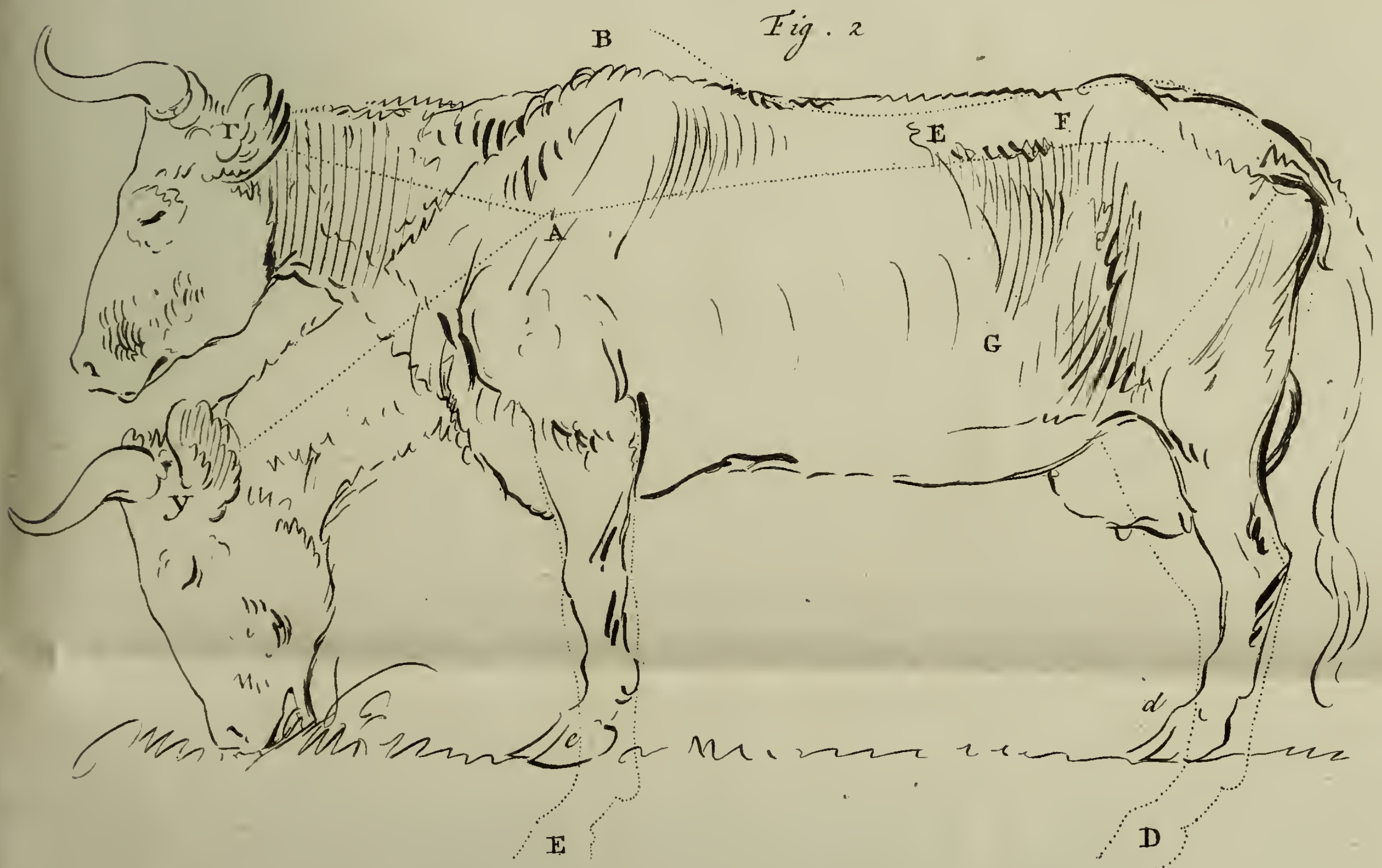
Fig. 10.

Fig. 11.

PL. III.

Fig. 1

PL. IV.

Fig. 3

Z

G

H

Fig. 4

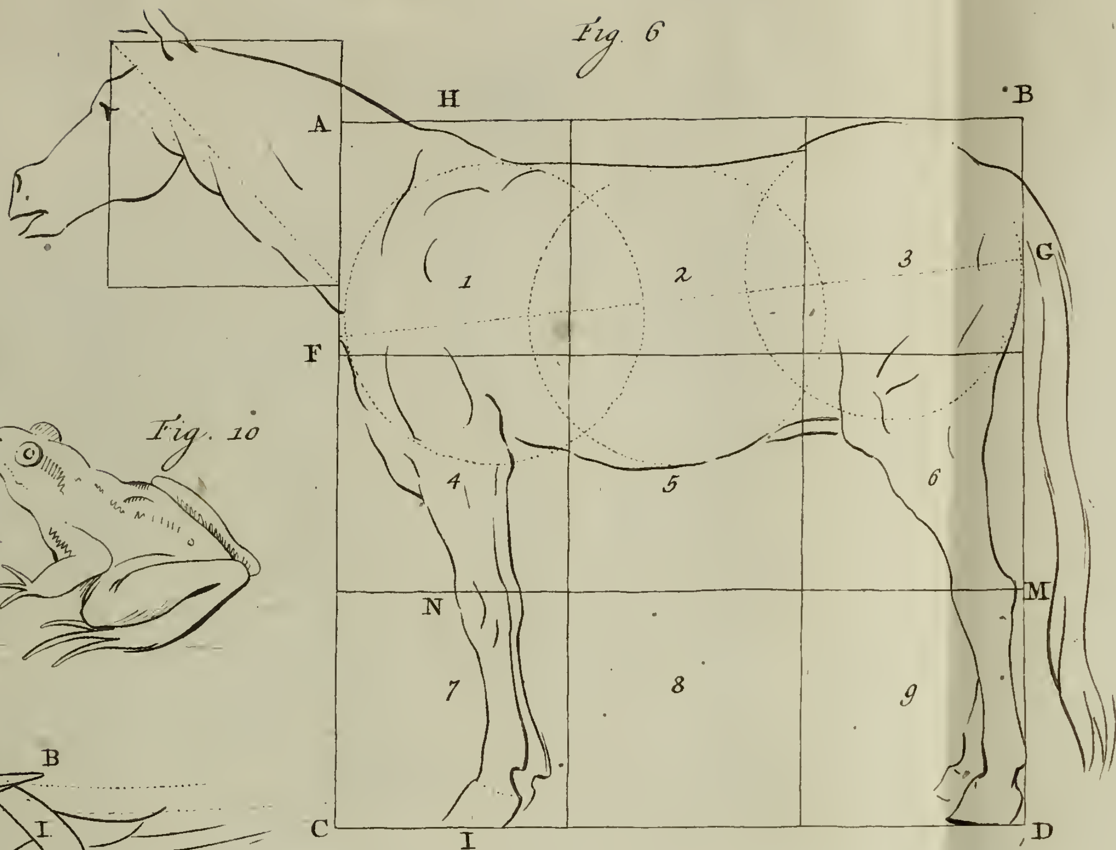
A

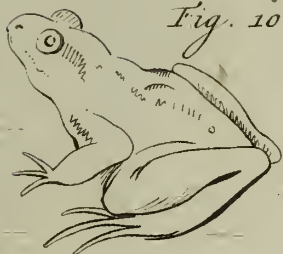
T

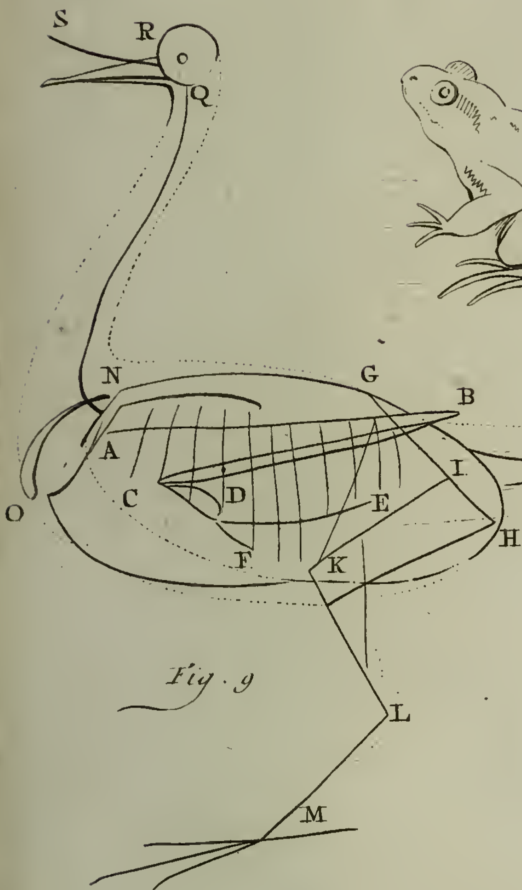
PL. V.

Fig. 5

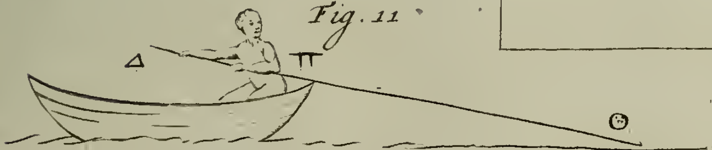
Fig. 8

Fig. 6
H
B
A
1
2
3
G
F
4
5
6
N
M
7
8
9
C
I
D

Fig. 10

S
R
Q
N
G
B
A
I
O
C
D
E
H
F
K
Fig. 9
L
M

A
B
Fig. 7

Fig. 11
Δ
Π
Θ

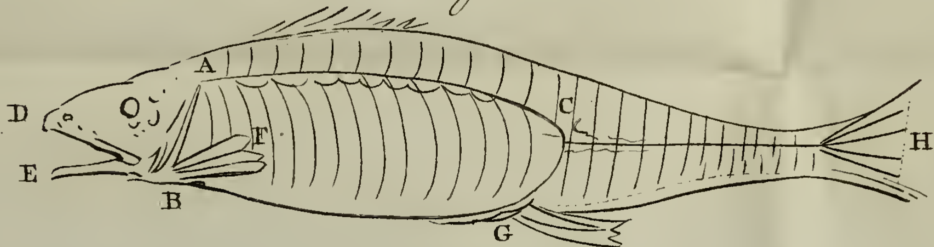
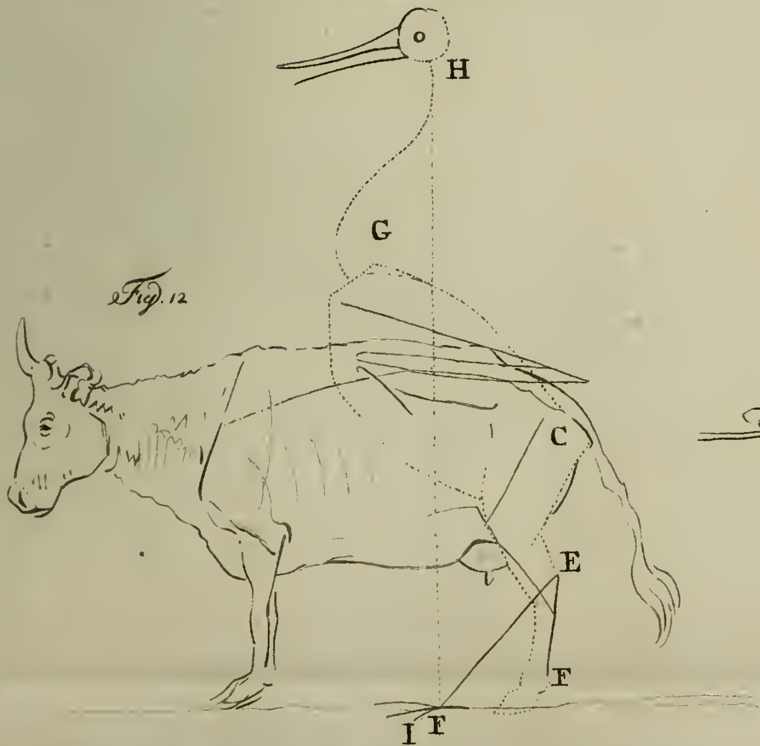

Fig. 11
A
D
C
F
H
E
B
G

Fig. 13

PL. VIII.

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 2.

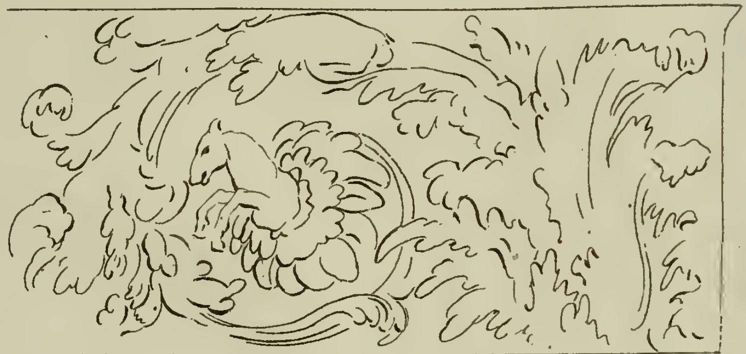

Fig. 7.

PL. IX.

Fig. 6.

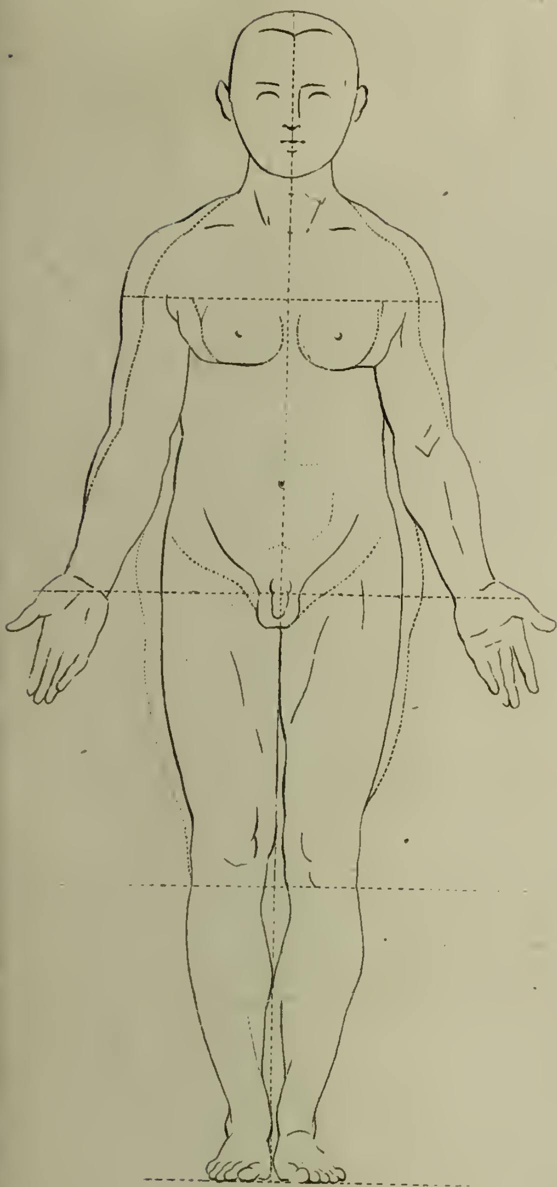
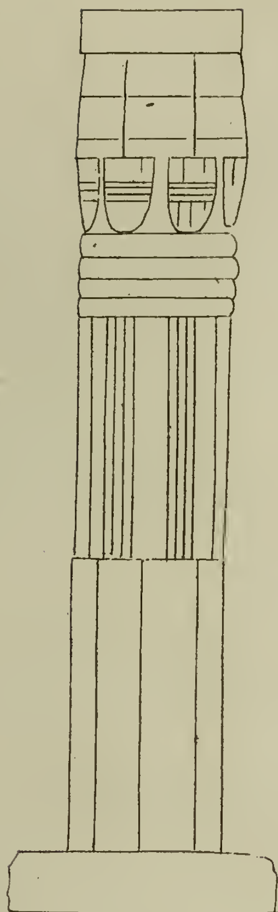

Fig. 4.

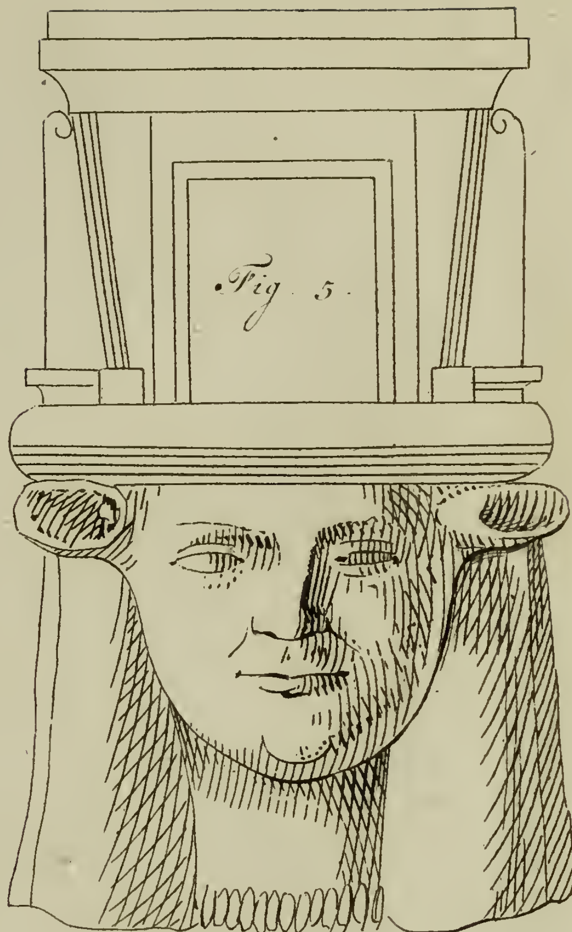
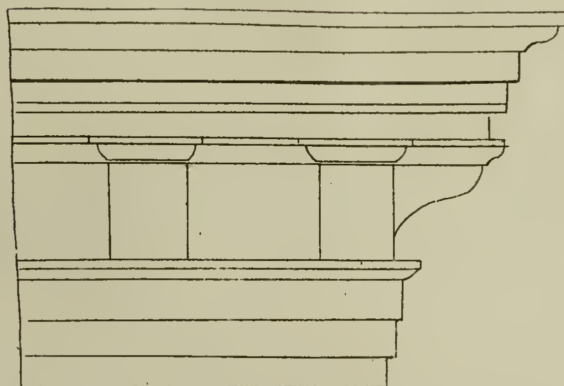
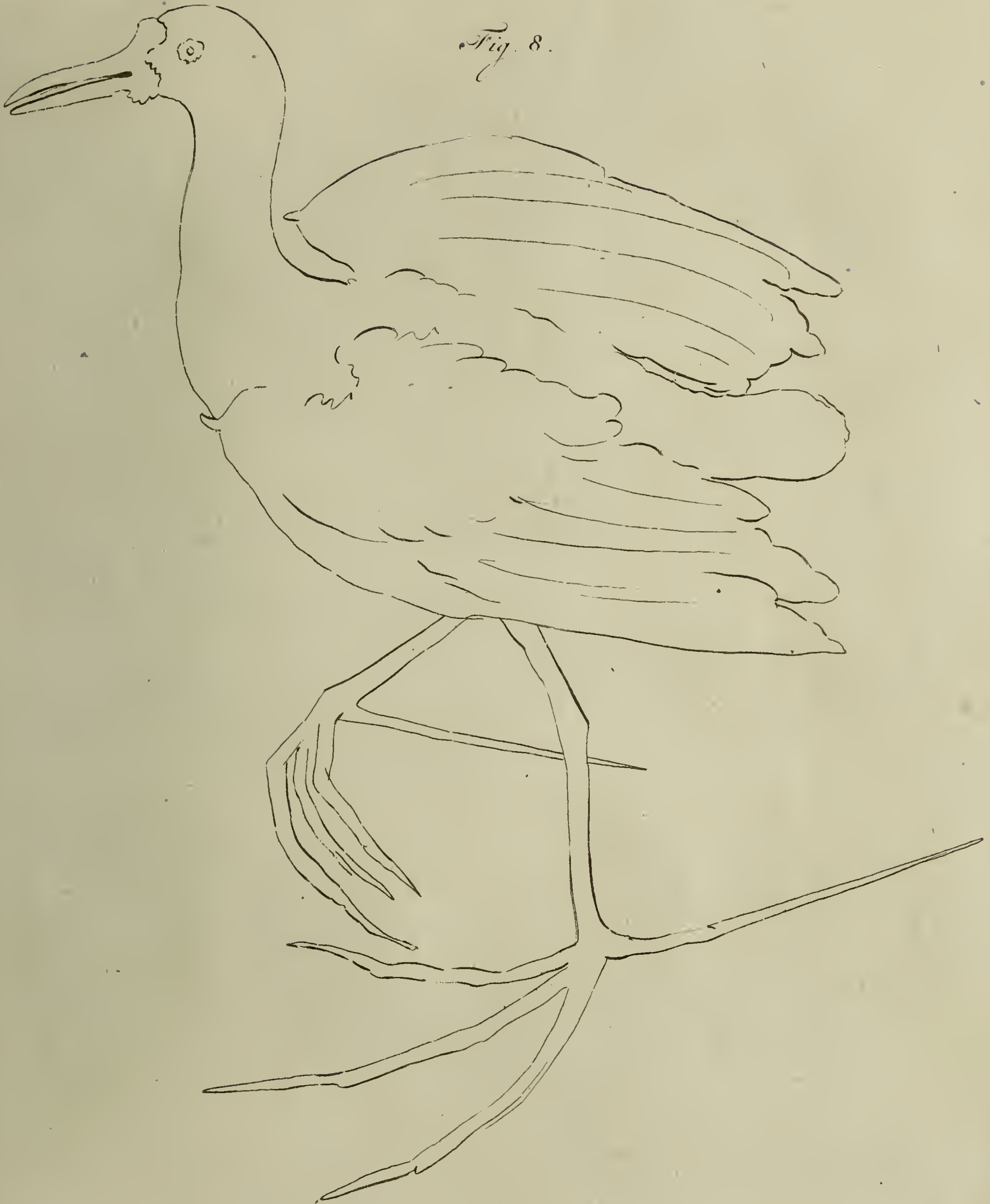

Fig. 10.

PL. X.

PL. XI.

Fig. 9.

Verbeeteringen in de Aanwijzing der Cijfferes & Characters in de plaaten, van de Verhandeling over het verſchil der Wezenstrekken van
P. CAMPER.

Pag. 1. Voorreden lin. 14 Farnetes lees Farneſe.
Pag. 3. - - - - lin. 6 Gottiſche lees Gothiſche.
Pag. 4. - - - - lin. 2 Malerey lees Mahlereij.
ibid. - - - - lin. 13 in regels lees in de regels.
Pag. 7. - - - - lin. 2 van onder Celebei lees Celebes.
Pag. 9 - - - - lin. 17 Cameos lees Camêos.
Pag. 13 lin. 13 Molkwerem lees Molkwerum.
Pag. 14 onderſte regel Tatoering lees Tatouêring.
Pag. 15 lin. 11 Aleuthiſiſche lees Aleuthiſche.
Pag. 17 lin. 2 van onder *en Varietes* lees *& Varietés*.
Pag. 18 lin. 13 Lonbiêre lees Loubiêre.
Pag. 19 lin. 4 Celebei lees Celebes.
ibid. lin. 5. Ψ, Ω, ς. lees Ψ, Ω, S.
Pag. 20. lin. 11. Ω lees Q
ibid. lin. 12. Ω lees Q
Pag. 26 lin. 15 §. 3. Eudopius lees Eudoxus.
Pag. 35 lin. 2 §. 2. grootſte lees grootte.
Pag. 37 lin. 10 ∗ lees 8
ibid lin. 4 van onder d'Ant. lees d'Antiq.
ibid lin. eadem Pl. 57. lees Pl. 51.
ibid. lin. 12. 13. 14. moeten alle de Ω in Q veranderd worden,
Pag. 38. lin 7 en 8. moeten alle de Ω in Q veranderd worden.
ibid. §. VI. l. 7. N Ω:Ω C lees N Q:Q C.
Pag. 39 lin. 8 de lijn T V. lees de lijn T U.
ibid. lin. 12 X V. lees X U.
ibid. lin. 17 de IV zien. lees de IVde fig. zien.
Pag. 41 lin. 7 M s. lees I H.
ibid. lin. §. X. g ϑ lees G ϑ.
ibid. lin. 7. §. X. moet zijn Pl. I. tusſchen 3 en *de onderſte*.
Pag. 42. lin. 3 §. 1. eerſte, tweede en derde. lees eerſte en tweede.
Pag. 43. lin. 4 §. 2. m. g. S. lees m. g. s.
ibid. lin. 3 §. 3. de linie T. de linie T Γ.
ibid. lin. 4 ſtaat Z. lees ſtaat Q.

∗ Pag.

Pag. 44. lin. 4. §. V. Van I L blijkt lees van I L, blijkt.
ibid. lin. 7. fig. 3. lees fig. 4.
Pag. 47. lin. 3. §. VIII. K, A, B, H, I, L, M lees K, A, B, H, I, M, L,
Pag. 49. lin. 2. O N, V H. lees O, N, U, H.
ibid. lin. 15. Z R lees Q R.
ibid. lin. 18. Z R lees Q R.
Pag. 49. lin. 19. Z R lees Q R.
ibid. lin. 20. R Z. lees Q R.
Pag. 50 lin. 14. is als Z. lees is als 2.
ibid. lin. 17. K L = b. lees K L = 6.
ibid. lin. 23. triangel C Z R. lees triangel C Q R.
ibid. lin. 24. Z R. lees Q R.
Pag. 51. lin. 9. §. IV. gelijk Z. lees gelijk 2.
ibid. lin. 16. C Z R. lees C Q R.
ibid. lin. 17. mond Z R. lees mond Q R.
ibid. lin. 19. Z R. lees Q R.
Pag. 52. lin. 15. mond Z R. lees mond Q R.
Pag. 56. lin. 1. C Z. lees C Q.
Pag. 59. de onderste O G V P Z. lees O G U P 2.
Pag. 60. lin. 7. ZD = $\frac{1}{4}$. lees Q D = $\frac{1}{4}$.
ibid. lin. 2. §. IV. Z R. lees Q R.
Pag. 61. lin. 2. Z D. lees Q D.
ibid. lin. 14. Z H. lees Q H.
ibid. lin. 16. Flamingo, Quesnoi, lees Flamingo of Quesnoi.
Pag. 63. lin. 10. het oor y. lees het Oor Y.
Pag. 64. lin. 9. jukbeen Z V. lees jukbeen H V.
Pag. 65. lin. 1. §. 2. Z. R. lees Q R.
Pag. 66. lin. 4. Z R. lees Q R.
ibid. lin. 12. Z D. lees Q D.
Pag. 67. lin. 1. Retour five. lees Retour fur.
ibid. lin. 3. §. VII. G. H. D. C. 4. k. lees G. H. D. C. L. K.
Pag. 69. lin. 2. van onder = Z K M † K M. lees tweemaal KM † K M.
Pag. 70. lin. 4. §. 4. Z D. lees Z B.
ibid. lin. 8. Z D F lees 2 maal D F.

Pag.

Pag. 72. lin. 23. fchoon lees *fchoon.*
Pag. 75. lin. 14 in E G lees in E, G
Pag. 78. lin. 2. agterhoofden, lees agt hoofden,
Pag. 82. lin. 2. §. 3. Tab. IV. lees Tab. III.
Pag. 84. lin. 6. Z W O, lees 2maal W O.
ibid. dezelfde lin. Y 2, lees Y Z,
Pag. 84. lin. 13. Tab. IV. Y 2, lees Tab. III. Y Z.
ibid. verder lin. 13. C K, lees K K,
Pag. 85. lin. 3. C Z R, lees C Q R.
ibid. lin. 9. Plaat IV, lees Plaat III.
ibid. lin. 13. Y 2, lees Y Z.
Pag. 89. lin. 17. I. N. G, lees T, N, G
ibid. lin. 18. I D = T D, lees T D = T D.
ibid. lin. 20. dan U C, lees dan N C.
Pag. 90. lin, 1. 3 Tafel fig. 2. lees II Tafel fig. 3.
ibid lin. 8. in 2, lees in m 2.
Pag. 91. lin. 5. §. V. hoek *o*, lees hoek *nul*
Pag. 92. lin. 3. §. 8. tweede, lees vierde.
Pag. 93 onder aan 1 E, lees I B
Pag 96. lin. 2. van de noot, modele, lees modela.
Pag. 99. lin. 4. Sifocles, lees Sofocles.
ibid. lin. 5. Guaeus, lees Gnaeus.
Pag. 101. lin, 5. B V I M, lees B N I M.
Pag. 102. lin. 9. S D E F, lees S, D, E, F.
ibid. lin. 20. D, Z, S, R. lees D. Q. S. R.
Pag. 103. lin. 8. §. 1. D B. lees D F.
Pag. 105. lin. 11. §. 1. K V Z lees K U Z.
ibid. lin. 16. zoo is k lees zoo is K.
Pag. 106. lin. 19. onderweezen lees Oud wezen.
Pag. 107. lin. 9. 3, 1, e lees 3, 1, e
ibid. lin. 11. I E lees I B.
Pag. 107. lin. 12. C, d lees c, d,
Op de bladzijde 25, 36, 45, 70. moet agter ieder noot en U, welke Uitgever beduidt, geplaatst worden.